

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

VEČERNICE

PAVEL GOLIA

I.

Dan dogoreva
nad morjem in nad mestom.
Mrači se.
Poslednji pesmi ptic odpeva
večer s tajinstvenim šelestom.
Krvavordeče lise na obzorju
prelivajo se v temne tone.
Zdaj zdaj prikljče tihi zvon
na plan neštete legijone zvezd,
blesteči nebosklon,
zamaknjen v svojo majesteto,
ves vztrepetal bo v morju.
In noč povzame spet povest,
nikdar izpeto pesem
o večni sreči in o večnem górlju.

II.

Čuj, bedni bratec, ki nikjer
mirú ne najdeš. Po dobravi
gre vsako noč tak božji mir,
da ti srce in dušo spravi.

Zaúpno pridi o polnôči,
ko noč najgloblja, daleč dan,
in ves trenutku se izróči,
pobožno se zamakni vanj.

Zaglej se v zvezde! Vse molčijo.
Lesovi, gora, dol — molče.

Le enega se ni nadejal in nihče ga tudi povabil ni bil. Zato ga je prezrl iznenaden, četudi je stopil v dvorano v družbi samega Dandola, enega najmogočnejših patricijev Serenissime. Bil je to Loredan, njegov sodelavec še pred kratkim.

Loredana ni Mocenigov prezir prav nič motil. Videlo se je, da je pripravljen nanj, a poleg tega je bil prišel z Dandolom kakor z zaščitnikom. Z Dandolom je tudi stopil k eni izmed igralskih skupin in pričel igrati. Da ni bil z vsem srcem pri igri, je pričalo njegovo vedenje. Oziral se je po dvorani in opazoval udeležence, kakor bi se bil hotel prepričati, kdo vse je nocoj tu. Tudi na Golji je obvisel njegov pogled, a se je hitro umaknil, ko je videl, da ga mladi častnik opazuje.

Mocenigu je bil ta nepričakovani gost neprijeten, tem bolj, ker je vedel, da se ga je mogoče iznebiti le s silo. To bi mu bilo pa prav nocoj, ko je hotel izpregovoriti vsemu beneškemu trgovskemu svetu važno besedo, skrajno neljubo. Premislil je ter ga pustil, saj je bil prepričan, da bi se nekateri povabljeni gotovo zavzeli zanj.

Ko se je igra najbolj razvnela, je patricij dal znamenje, in služabništvo je postreglo gostom z vinom in sladčicami. Takoj za tem pa je spregovoril o stvari, kakor se je bil namenil in kakor so nekateri tudi že pričakovali. Vseh ni zanimal njegov govor, mnogi so igrali dalje, drugi pa, in med njimi najvplivnejši udeleženci, so igro končali ter pozorno poslušali Mocenigove besede. «Vse Benetke,» tako je pričel, «so trdno prepričane, da pride čas, ko bo ‚Bucintoro‘, pozlačena ladja z dožem na krovu, z novim sijajem in s tako mogočnostjo, kakršne še ni videla ljudovlada, splula spet na morje, da praznuje Serenissima svojo svatbo z njim. Tisoči brodov odpljujejo z dožem na široko morje, da vrže predstavnik Serenissime zlat prstan v valovje ter se na ta način zveže s silnimi vodami, ki dajejo ljudovladi hrano in moč. Vse Benetke so prepričane, da je ta čas blizu in da je blizu velika prihodnost ljudovlade, sreča in blagostanje, kakršnega še ni videlo lagunsko mesto v teku vekov.»

«In vendar je treba povedati» — je poudaril Mocenigo pa kratkem odmoru — «da so to sanje in da je ljudstvo, ki se vdaja takim sanjam, podobno otroku. Serenissima ne bo več doživela svoje zlate dobe, zakaj vrata na vzhod so ji zaprta, a na zahod si jih še ni odprla, da, na to niti ne misli! Samo če bomo šli na zapad, preko oceana, kamor so se odprla pota sveta, bomo rešili, kar se še da rešiti. Skrajni čas je, če ga že nismo zamudili!»

«Le pogledjte, kako se je zapadna Evropa z vso silo oprijela trgovine, ki je bila prej naša! Pešamo; naše ladje žde v pristaniščih,

skladišča samevajo prazna, tisoči težakov, delavcev v ladjedelnih in mornarjev hodijo dan za dnem zastonj čakati, kdaj dobe spet kruha. Mrko postajajo po obrežjih, zamišljajoč se kakor starec, ki gleda v preteklost. Ali mislite, da so res vsemu temu krivi samo Otomani, kakor vse govori prav sedaj po mestu? Ali mislite, da bi res spet dosegli neizmerno bogastvo in blagostanje, če bi napovedali novo križarsko vojno in napadli Carigrad, kakor v letu 1204? Dobe se danes ljudje, ki zahtevajo to!»

«Ali ni ta zahteva upravičena?» pade rezek klic v patricijev govor. «Ali ni to edino, kar bo rešilo Serenissimo?»

Mocenigo poblede. Ni pričakoval medklicev. Tudi je čutil, da je v glasu nasprotnikom vse več kot samo vprašanje, da je v njem strast, zato ni prav nič dvomil, da so nekateri v dvorani, ki mu hočejo ugovarjati ter ga zavračati. Takoj mu je bilo jasno, da je tudi Loredan tu le zato, da mu bo nasprotoval, in zdelo se mu je, da je prav on prvi vrgel medklice v dvorano.

«Vsak bo lahko govoril, ko bom končal jaz,» prične spet patricij razburjeno, «kajti zavedam se, da ste moji gostje. Toda te pravice mi ne morete odrekati, da povem svoje misli. Kakor jih povem odkrito, tako mi jih boste lahko naravnost zavračali.»

Molk je zavladal v dvorani, patricijeva beseda je zalegla in nadaljeval je, a ne več s splošnimi mislimi, temveč s številkami. Vse njegovo življenje so bile številke in zdaj je z njimi lahko dokazoval svoje trditve. Preiskal je v splošnih obrisih vso proizvodnjo in trgovino, ki je šla skozi Benetke, preučil je poti in važnost prometa na zapad, posebno pa je orisal žalostni razvoj one stotine prvih bank, ki so nastale in naglo propadle v teku zadnjih desetletij v lagunskem mestu. Videlo se je, da pozna mož beneške gospodarske razmere do dna in prav posebno še trgovino z Orientom. Vse je osvetlil z računom in dokazal, da je ljudovlada na razpotju.

«Kreniti moramo na zapad,» je ponovil, in «pustiti vzhod, če nečemo popolnoma propasti. Vodstvo ljudovlade mora napeti vse sile, da si odpremo pot na zapad, kajti če pridemo prepozno, ne bo več časa, da se rešimo!»

Mocenigo je končal, njegovi dokazi so napravili vtis. Ko pa je želel, naj bi se razpravljalo o njegovih mislih, se ni oglasil nihče. «Imamo polno važnih vprašanj» — je nadaljeval sam, ko ni nihče izpregovoril — «polno stvari, ki so znane in o katerih je treba govoriti. Poglejte samo naša pristanišča in utrdbe po obrežjih in na otokih vse doli do Male Azije! Povsod posadke, povsod ogromni izdatki, o katerih ne vemo, ali in kako se nam kdaj povrnejo! Ali niso to rane, iz katerih krvavi noč in dan Serenissima? Ali nam

ne zadoščajo tri brodovja, eno doma, eno na Cipru, eno na morju? Brodovje lahko vsak čas štiti naš prevoz, posadke pa so pribite na eno mesto in nam nič ne koristijo. Kaj nam pomaga, če se nas boje, če pa vendar izkrvavimo? Ta trenutek, ko pogledamo na zapad, ima svoj pomen le brodovje, posadke pa ne. Prosim, da sami premislite vse posledice tega!»

Komaj je Mocenigo končal, že se je oglasil stari Quirini. Videlo se je, da je patricij zadel v živo.

Quirini je poudarjal, da o obrežnih posadkah niti govora ne sme biti nocoj tu. Preveč posesti imajo najboljši možje ljudovlade na vzhodu, bodisi v obrežnih mestih, bodisi na otokih in celo v Carigradu samem. Vsem se ni posrečilo rešiti svoje lastnine iz nevarnosti — Quirini je očitno imel namen zbosti Moceniga — in tudi trgovskih vezi ne morejo pretrgati. Zato so posadke, ki varujejo zemljo Serenissime, nedotakljive in slavno brodovje je silno potrebno. On pozdravlja junake, ki so pripravljeni dati tudi življenje za blaginjo in čast ljudovlade na nevarnih mestih, kjer stoje na straži proti krvoločnemu neverniku.

Dasi je bil govor starega, belolasega Quirinija kratek in brez posebne vsebine, vendar je pričela skupina Mocenigovih gostov burno ploskati. Razvnel je tudi Goljo, ki je pustil karte, kakor hitro je čul, kako stari plemič pozdravlja junake v Levantu.

Moceniga pa je nenavadni zaključek govora dovolj iznenadil, zato je skušal pojasniti, da mu ni toliko do razmer, kakršne so danes, ampak da je hotel opozoriti na prihodnost.

«Saj dobro vem, kako so mislili naši državniki toliko stoletij o naših zasedbah», je dejal. «Nikdar ničesar prostovoljno iz rok! Tega so se držali. Toda zdaj je tu vprašanje vaše bodočnosti. Ostanimo gospodarji vseh onih postojank, a oglejmo se tudi drugam, na zapad!»

Mocenigo se je umikal in Golja se je čudil, da mu nihče še ni zalučil v obraz očitka, kako daje sam nasvete drugim šele potem, ko je v Levantu rešil svoje veliko bogastvo. Kdo ve, če bi patricij tako govoril, kakor govori danes, ako bi tudi on imel obširna posestva tam doli na onih otokih?

Vstajali so še drugi govorniki in pobijali Moceniga s tem, da so odpirali knjigo zgodovine. Govorili so o velikih dogodkih zadnjih desetletij, o veliki zvezi proti Serenissimi, dogovorjeni v Kambreju na Francoskem, ki je uničila beneške načrte. Poudarjali so, da mora Serenissima isto pot kot njeni sovražniki, to se pravi, da mora združiti pod svojo oblast čim več kopne zemlje, vsaj vse one mnogoštevilne državnice, ki so zrastle na tleh italijanskega polotoka ter so se trgale na življenje in smrt med seboj, povrh pa

še z Nemci in Francozi. Potem šele bi vsilili svojo voljo na vse strani, tako divjemu mohamedovemu ljudstvu kakor zapadu. Mocenigove misli niso našle pravega odmeva. Skušal je sprožiti vprašanje novih poti in novih zvez z zapadom, a nikogar ni prav ogrel zanje. Ta njegova izvajanja so bila poslušalcem tuja in daljnja, da, celo mrzka, saj so vedeli, da se njemu ničesar ni bati, če bi se v Levantu tudi začela vojna.

Tedaj se je dvignil Loredan, mož, o katerem ni nihče vedel, kje je prav za prav rojen, dasi je nosil priimek beneške doževske rodbine. Vstal je in se ozrl samozavestno okrog, ko so mu nekateri mahoma začeli ploskati.

«Potrebno je, da govorimo jasno in naravnost,» je začel svoj govor, «ker se tukaj ne razvijajo misli radi zapada, ampak proti vojni v Levantu.»

«Ni res!» je presekala Mocenigo razburjeno in hotel govoriti. Toda Loredan ga je zavrnil, da ima on besedo in da bo povedal brez ovinkov, kar misli.

«Vojna je v zraku,» je nadaljeval «in nihče je ne ustavi. Če se danes govori proti, se govori proti koristim ljudovlade. Komaj dve leti sta minili, kar je udrlo beneško brodovje skozi Dardanele. Le nesrečna razstrelba, ki je ubila junaškega doža Lazarja, je preprečila tedaj, da ni spet zaplapolal prapor sv. Marka na carigrajskih mošejah. To je jasen dokaz, kje in kako se bo moralo rešiti vprašanje beneške oblasti. Tam doli na vzhodu bomo preizkušali ostrino svojega meča, zato se danes ne sme govoriti v Benetkah proti vojni, četudi pod to ali ono krinko.»

Spet je Mocenigo ugovarjal, toda s tem je le podžgal govornika, a tudi tiste, ki so že spet ploskali Loredanu.

«Ali ne preži nevernik danes na Ciper?» je vprašal Loredan strastno. «Jutri bo zletel v Adrijo in nam skušal zabosti nož v srce, če vidi našo slabost. Kaj nam je sporočil Selim? ,Bojte se ostrine moje sablje, ker morajo naši romarji v Meko mimo vaših grozečih utrdb!‘ Ali ne vidite torej, da visi vojna med nami? Ne preostaja nam drugega, kakor da jo pospešimo. Ne on nas, mi udarimo Selima na teme. Kakor se je dvignila Serenissima po četrti križarski vojni, tako se bo zdaj. A prej mora razbiti roparsko gnezdo na Bosporu. Maščujmo kri starega, junaškega doža Lazarja in nadaljujmo njegovo delo, da bo Serenissima velika in da se je bodo bali! Morda pojdemo tudi na zapad, a prej bomo udarili na vzhod. Udarili pa bomo tako, da se bo sto let poznalo, kje je zasekal beneški meč. Gospoda, vojna bo rešila, kar rešujete vi danes tukaj! Številke in besede ne pomenjajo nič več, odločil bo le napor vseh sil, odločila bo le kri!»

Spet se je utrgalo v dvorani ploskanje, da se je odbijalo od sten. Loredan se je bil razvnel in je govoril vedno strastneje, njegovi pristaši pa so hoteli pokazati, da je njih volja, ki bo odločala v velikih vprašanjih.

Vendar je bilo v dvorani tudi takih, ki niso skrivali svoje nejevolje, ko so Loredanovi somišljeniki kazali svoje razpoloženje s toliko ognjevitostjo. Mrmrali so in pozivali ploskače, naj že nehajo z vsem tem, ker niso v gledališču.

Torej ni le vprašanje onih brodov, ni le navzkrižje med Mocenigom in Loredanom, — je pomislil Golja — kar visi med tema dvema nasprotnikoma!

Vstal je in šel k Nevi, ki je tudi končala igro, ko se je bil vzdignil Loredan in pričel govoriti. Sklonil se je k patricijki, ki je sedela navidez mirna, a je njen obraz izdajal vso njeno razburjenost, ter jo začuden vprašal, kako je mogoče, da so takega človeka sploh povabili v hišo.

Patricijka ni odgovorila, pač pa se je dvignila in pozvala Goljo s seboj v stransko sobo.

«Saj ga ni nihče povabil», je privršalo iz nje, «saj se je nesramno vsilil med vse druge! Pričel je na čisto nov način, brezobzirno in proti vsemu, kar je dovoljeno!»

Strast je vrela iz patricijke in je naglo razvnela Justa. Nič več ni mislil na boj med Mocenigom in Loredanom, mislil je le eno, kako bi posegel vmes in odstranil nasilnega predrzneža.

«Ali naj mu jaz povem — če mu že noče vaš oče —, da je slepar in da ima mnogokaj na vesti?» je vprašal. «Ali naj mu zalučim v obraz one umazanosti z ladjami za prevoz romarjev? Samo recite mi, pa se bo zgodilo!»

«Nikakor ne!» ugovarja Neva. «Zadeli bi še druge in nastal bi le prepir!»

«Saj je prepir že tu!» zavrača Golja. «Kaj hočete še hujšega! Sicer pa je mogoče tudi drugače! Ven ga vržem, s svojimi rokami ga vržem iz dvorane! Ali hočete?»

«Kaj pa mislite?» se zave Neva. «Iz Mocenigove hiše? In ob taki priliki, ko je zbrana skoro da ne vsa Serenissima! To bi bilo najhujše, kar bi mogli napraviti v teh časih! Bog ne daj!»

Patricijka stremi predse, ves njen obraz je napet, nestrpnost in srd žehitita iz njega. Misli; divje se pode nje naklepi, a nikakor se ne more odločiti.

«Veste kaj!» spregovori razburjena in prime Goljo za roko. «Pojdite... Toda ne! Tudi to se ne more zgoditi! Ne sme se zgoditi, bilo bi blazno!»

Patricijka spusti Justovo roko, še premišlja, potem pa se nenadno obrne, kakor da obsoja sebe, svoj nemir in svoj srd.

«Pojdiva!» pravi Golji odločno. «To je očetova stvar, on ve, kaj dela!»

Spet se vrnete v dvorano, kjer govori Mocenigo. Vse posluša, mož se ne da ugnati tako lahko.

«Vem, da dela močna struja za vojno,» pravi naravnost, «toda v tem času sem proti vojni! Krvi je teklo že preveč in čim več se je je prelilo, tem manj je imela Serenissima koristi od tega. Vojna s polmesečem ne bi bila vojna med najemniki, ki se spopadejo le navidez in brez žrtev. To bi bila krvava in dolgotrajna vojna, posledice pa bi bile nedogledne. Trgovina bi prenehala, beda bi se povečala, bolezni bi prišle, nejevolja ljudstva bi naglo rasla, skratka: Serenissima bi se vrgla v temo, kjer ni poti in cilja. Ne danes, že nekaj let bobni pod zemljo in srd se širi, ker ljudje ne živijo več tako kot včasi. Še zvoní zjutraj na stolpu sv. Marka «marangona», veliki zvon, ki vabi na delo. Ko pa pridejo delavci do skladišč, zvedo, da dela ni. Postajajo, čakajo, mrmrajo in se grizejo. Opoldne se vračajo domov brez kruha in brez nade, da bo jutri bolje. Tako je danes.

Res kažejo Benetke tudi danes še neverjeten sijaj, nedosežno razkošje. Slikarstvo je na višku, na višku sta kiparstvo in stavbarstvo, in s polnimi rokami se razmetava sedaj, kar se je prej zbiralo stoletja in stoletja z neprimerno pridnostjo. Toda vse razkošje, ves sijaj, vsa nedosežna umetnost je le še znak propadanja in ne nadomesti pojemajoče trgovine in prometa, ne more napolniti blagajn z zlatom.

Začnite še danes vojno — kliče Mocenigo — pa dojdemo do mejnika! Zunanjemu sovražniku se pridruži še notranji in potem utegnejo priti časi, kakršnih še nismo doživeli od Baiamonta Tiepola dalje!»

Komaj je patricij končal, že se je spet oglasil Loredan. Poudarjal je, da so take besede mehkužnost, ki se v Benetkah ne sme dalje širiti. «V Benetkah je treba misliti z junaškim srcem, je treba dvigniti junaškega duha. Samo eno smemo, moramo misliti danes: o zmagi! Krilati lev bo še enkrat preletel svoje sovražnike, zunanje in notranje, država pa se bo spet razcvela. Obnovljena bo vsa nekdanja slava, obnovljena in povečana bo trgovina in ž njo tudi blagostanje. Če so danes neredi, če je tudi mrmranje, če bobni pod zemljo, kdo je prav za prav kriv? Vlada je kriva, šibka in nesposobna vlada! Zato bo še hujše, ako se Serenissima pravčasno ne zave. Le eno sredstvo je: železna roka! Z vso strogostjo

bo treba nastopiti, pa bo konec predrznostim. Sodrga niti črhnila ne bo več o svobodi, po kateri danes vpije. To strogost pa ima en sam — meč. Vojna je neizogibna, zato dajte» — tako je končal Loredan — «vso oblast vojaštvu!»

Mocenigo ni več dvomil, da govori Loredan v imenu vojne stranke. Ali so ga iskali, ali se jim je sam ponudil, tega ni mogel vedeti. Videl pa je, da pričenjajo napad. Prav zato je hotel ponoviti svojo misel, trmasto in s posebnim poudarkom, dasi mu je že bilo žal, ker se je spustil v bitko z Loredanom, s človekom, ki je nocoj prestopil prag njegove hiše brez povabila in brez dovoljenja.

«O potí na zapad» — je dejal trdno — «se torej tukaj ne razpravlja. Bodo pač vzroki, da se noče razpravljati. Odkar stoje Benetke, so težile na vzhod. Tam je bila njih moč, njih slava, bogastvo. Poudarjam: bila, zakaj bodočnosti ne vidi tam nihče več razen onega, ki jo hoče na vsak način videti. Jaz je ne vidim, zato se ne ogrevam za vojno, ki bi jo bili zamen, če bi tudi zmagali. To moram povedati, pa če me tudi proglasite za nasprotnika države.»

Še preden je patricij končal, se je Loredan hrupno dvignil in ugovarjal, da ga je Mocenigo žalil.

«To je človek,» je vpil, «ki kupuje obširna zemljišča v padski ravnini, da bi se o pravem času zavaroval pred vsem! To je mož, ki mu je domovina mari kakor...»

Loredan ni utegnil končati. Z velikimi koraki se je Golja pognal k njemu ter mu zagrozil, naj takoj utihne. Tu ne bo nihče vpil in najmanj še ljudje, ki so se vsilili v to odlično družbo. Če misli izzivati, naj ve, da ni na ulici.

Golja še ni povedal vsega, kar je mislil, ko so se zbrali okrog njega Loredanovi somišljeniki in pričeli vpiti.

«Sramota, da je častnik Serenissime proti vojni!» se je čulo iz njih vrst. «To so posledice nesposobne, strahopetne vlade! Živel prevrat, živela vojna!»

Golje pa ni prav nič prestrašil ta krik.

«Lažete!» je odgovarjal ogorčeno. «Tudi jaz sem za vojno! Kjerkoli in kadarkoli! Toda proti temu sem, da kdo tukaj žali in razgraja, kakor je storil Loredan. Tak nima več mesta v odlični družbi! Tak se je pregrešil proti dostojnosti in mora ven, ven!» Goljev glas je grmel, a nasprotnikov ni ustrašil.

«Častnik Serenissime proti vojni!» so hrupeli. «Sramota, sramota!»

Pesti so dvigali proti njemu in vsak trenutek je bilo pričakovati,

da se zgodi kaj težkega, kaj usodnega, Posebno mladci, ki so bili zadaj, so pritiskali na sprednje ter se gnetli naprej, da se je nekaj miz prevrnilo sredi množice.

«Živela Serenissima!» je zaklical Golja s silnim glasom ter isti trenutek zgrabil stol in treščil z njim ob tla, da je zahreščalo. Z gorjačo v roki se je vzravnal in zavpil napadalcem: «Udarite! Začnimo!»

Tedaj se je vrgla vmes Mocenigova hči in z njo skupina častnikov, ki so bili pripravljene braniti svojega tovariša. Izdrli so meče, eden od njih pa je pozval množico, naj se umakne.

Še je bil hrup v dvorani, še so se čuli ogorčeni, razjarjeni klici, toda naval se je ustavil, napadalci si niso upali naprej.

«Narazen!» je ukazoval vodja častnikov. «Kar se je tu zgodilo, v tej gostoljubni patricijski hiši, je nedopustno in je nedopustna žalitev častnika, ki se je bil uprl. Kdor je kriv, naj se takoj odstrani!»

Ni bilo treba pozivati, naj se ljudje odstranijo. Kar je bilo Mocenigovih gostov, so se začeli razhajati že itak sami, obsojajoč večinoma Loredana radi njegovega neobičajnega, sramotnega nastopa; drugi so odšli, ker so svoj namen dosegli. Pokazali so svojo voljo ter so spremenili sestanek v manifestacijo vojne stranke.

«Ali nisem ravnal prav?» je vprašal Golja častnike, ki so se zavzeli zanj.

«Popolnoma prav!» so mu odgovorili. «Potegnil si se za moža, ki je zvest sin domovine, med tem ko niti ne vemo, kdo in kaj je, ki se ga je upal žaliti.»

Le Mocenigova hči je bila mračna in razburjena. Begala je okrog in iskala očeta. Ko ga je našla, ga je pripeljala k častnikom, da se jim je zahvalil, nato pa se je poslovila od njih. Golja je čakal od nje kake besede radi nepričakovanega dogodka, iskal je v nje očeh, kaj misli o njegovem nastopu, toda patricijka je molčala o vsem. Molče mu je dala roko ter mu jo stisnila in le njene oči so govorile, da se bosta kmalu spet videla.

XI.

Nič ni Golja razmišljal o posledicah, ki bi jih utegnil imeti viharni večer pri Mocenigovih, in se tudi ni vprašal, je li bil njegov nastop združljiv z njegovo oficirsko častjo. Zato ga je toliko bolj iznenadilo, ko je prišel eden izmed tovarišev, ki so ga branili pred napadom, k njemu ter ga vabil, naj stopi v vojno

stranko. Častnik mu je razložil namene te stranke ter mu dokazoval, da mora biti zraven že po svoji službi.

«Ali je Loredan v tej stranki?» je bilo prvo Goljevo vprašanje, ko se je spomnil, kako so nekateri odobraval, ko je zahteval vojno.

«To je tajnost», je odgovoril častnik. «Pristopi, potem zveš to in še drugo!»

«Če so taki ljudje poleg,» je menil Golja, «nočem imeti ničesar opraviti z njimi! Vojak sem in samo vojak. Ko bi bil kaj drugega, bi grešil proti predpisom in proti svojim dolžnostim.»

Tovariš je silil vanj ter mu prigovarjal, našteval znane častnike, ki so v stranki, in mu obetal razne ugodnosti. Toda največ, kar je mogel doseči od njega, je bila obljuba, da bo premislil in povedal čez nekaj dni, kako se je odločil.

Kakor hitro je imel Golja priložnost, je poiskal Vendramina in mu razložil, kaj hočejo od njega. Prosil ga je, naj mu svetuje, ker sam ne ve prav za prav ničesar o vsem tem.

«Razumem jih, dobro jih razumem,» je mrmral Vendramin kakor sam s seboj. «Vidijo tvoje sposobnosti, tvoje dobre lastnosti in bi jih radi izrabili. Tudi odlikovali bi te, če bi le hotel delati zanje. Kaj pa ti? Ali bi te veselilo poseči v vrvež? Zdi se mi, da bi se kar strmoglavil vanj.»

«S takimi ljudmi nočem delati,» pravi Golja, «z ljudmi, kakršen je Loredan, nikdar!»

Vendramin molči in razmišlja.

«Čuj!» pravi naposled. «Čuj, ali ne bi hotel k njim, da bi zvedeli, kaj počenjajo, kakšne namene imajo? Silno bi lahko koristil!» «Da bi vohunil med njimi?» se začudi Golja. «Ne, nikakor ne! Nisem ustvarjen za tak posel!»

«In bi tudi ne imelo pravega pomena!» pristavlja Vendramin po kratkem premisleku. «V začetku bi ti sploh ničesar ne zaupali, pozneje pa le tedaj, če bi videli, da si njihov, njihov z dušo in telesom. Prav imaš! Bolje, da ne pristopiš, ker bi sicer bil v nevarnosti, da te popolnoma pridobe!»

Tako se je odločilo, da Golja ni stopil v vojno stranko, dasi so ga še večkrat vabili. Vzlic njegovemu nastopu pri Mocenigu so ga čislali in bi ga bili radi priklenili nase. A Golja je vedel le eno, da ne more biti tam, kjer je Loredan.

Vse dni pa, ko se je odločalo to važno vprašanje, ni imel Just niti enkrat prilike govoriti z Nevo, dasi bi silno rad vedel, kaj misli o vsem, kar je bil izzval pri njih. Šele na dan Vseh svetnikov, ko je bila napovedana borba na pesti, je dobil vabilo od

patricijke, da bi si skupno ogledali to nenavadno beneško zabavo. Borbe na pesti so se vršile v Benetkah že stoletja in so menda izvirale iz nekdanjih starih sporov, ko je bilo mesto še razdeljeno na več okrajev. S temi borbami so se Benečani imenitno zabavali. Prvotno so se spopadali z bambusovimi palicami, a ker je bil tepež z njimi vendar prehud, so jih sčasoma opustili ter se rajši zgrabili na pesti.

Igre so se vršile na enem ali drugem mostu preko Velikega preлива, seveda takem, ki je bil brez mostišča. Pričenjale so se kmalu popoldne. Zato je bil Golja takoj po obedu z gondolo pred Mocenigovo palačo, kjer ga je že čakala Anita. Povedala mu je, da bo Neva vsak čas opravljena, nato pa je kar prisedla k častniku. Bila je v temnozelenem žametu, ki se ji je tesno prilagal, da se je videla vitka kakor kača.

«Zelo se vam je zadnjič mudilo v Benetke,» je nagajivo očitala Golji; «kar pustili ste nas!»

«Ali ni bilo nasprotno?» je ugovarjal mladeč. «Saj vas nismo mogli več zvbati s seboj!»

«Počakali bi bili nekoliko! Pa niste hoteli, rajši ste nam kar ušli!»
«Prosili smo vas, da pojdite z nami!»

«Kaj? Kaj pravite? Še besede niste spregovorili! Bali ste se, da se vam pridružimo! Kar po pravici povejte, ali ni res tako?» Anita se smeje, da se bleste njeni beli zobje, toliko svetlejši spričo dekletove temne polti.

«Neva vas je vse vabila, večkrat celo,» pravi Golja, «a ste rajša ostali pri Ghisiju. Ste pač vedeli zakaj! Mislim, da ste se dobro imeli.»

«Tudi vi bi se bili lahko dobro imeli z nami, pa vam ni bilo do nas. Brez nas ste se imeli boljše! Topla jesenska noč, mesečina in ... sama, sama ... vso dolgo pot sama! Lepo je bilo, kaj?»

Dekle je pomolčalo in opazovalo Goljo, ki se je zastonj trudil, da bi se ubranil rdečice.

«Vidite, kako vas izdaja obraz!» nadaljuje Anita, a Golja ne ve, ali se šali, ali govori resno.

«In noč v Eremitaži?» se brani razvneto. «Ali ni bila daljša kakor najina pot? Opolnoči sva prišla domov.»

«Nič daljša ni bila noč v Benetkah kakor v Eremitaži!» odbija Anita. «Ko se je svitala jutranja zora, je odhajal — Romeo.»

«Ko je mesec vzšel, sva se ločila; kmalu po polnoči!»

Anita se je ozrla po oknih Mocenigove palače, nato pa se je sklonila bliže k Golji ter spregovorila tiho:

«Saj vam lahko povem! Zavidam jo!»

«Nevo?» vpraša Golja iznenaden in ves rdeč v obraz. «Zaradi česa jo zavirate?»

Dekle pa buši v smeh, da je mladec ves nejevoljen.

«O, kako vprašujete!» se smeje Benečanka. «Vidi se, niste srkali beneškega zraka! Vi barbar, vi! Ghisi bi vas izgnal iz tega mesta, da vas sliši. Čujte!» pravi nato tišje. «Obljubite mi, da me ne boste izdali! Zdi se mi, da prihaja!»

Oba se ozreta v palačo, odkoder se čuje govorjenje.

«Saj me ne boste ovadili?» vprašuje dekle ter se smehlja, da Golja ne ve, pri čem je. «Dajte mi roko!»

«Da se mi boste še bolj posmehovali!» pravi Just pikro in pozdravlja Nevo, ki prihaja z mladim častnikom.

«Že prav! Torej nočete? Zapomnila si bom!» grozi Anita ter mu začne spet nagajati.

«Ali ni lep ta dečko?» pravi Golji ter mu kaže Nevinega spremeljvalca. «Kako srečna je, vsi ste ji uslužni! A ne bojte se! Ona ljubi samo enega, ona ne prebira, kakor delajo druge!»

Neva stopa v ladjico in daje roko Golji.

«Dolgo se nisva videla,» pravi, «od onega večera, ko ste povzročili tak vihar. Ali ste postali kaj pridnejši v tem času?»

«Ali je velik moj greh?» vpraša Golja, ki že komaj čaka, da bi zvedel mnenje patricijke.

«Čula sem, da so vam odvezo kar ponujali!»

«Do vaše odveze mi je», pravi Golja; «če te ne dobim, mi vse druge ne pomagajo!»

«Glej ga, glej!» se smeje Anita. «Saj ni tak barbar! Saj zna govoriti, kadar hoče, a ne z vsakim! Z menoj na primer govori kar turški!»

«Odveze ni brez pokore!» nagaja Neva. «Če bi vas bili oni večer pobili, se ne bi sramota tako kmalu pozabila.»

«Morda ste me rešili,» pravi Golja ponosno, «toda pobiti me ne bi bilo lahko, tudi oni večer ne!»

«Ako hočemo dobiti primeren prostor, moramo kar odveslati», se vmeša mladi častnik, ki je prišel s patricijko, ter prosi Goljo za vesla.

«Če se mudi, prepustite meni!» pravi ta in stopi na konec gondole. Z vesli jo uravna, potem pa požene po vodi, da se ziblje in pljuska kakor igračica. Čim višje brzijo po Velikem prelivu, tem bolj mrgoli ljudi na obrežjih in trgih. Solnce greje kakor poleti in množice se zlivajo kot hudournik v sredino mesta, k mogočnemu mostu Ponte di Rialto. Tudi gondol in čolnov prihaja toliko, da se jim je že težko izogibati.

Na obeh straneh mostu so že čakali borilci. Kakor je bilo nekdanje mesto razdeljeno na tri in tri okraje, tako so se bojevniki delili v dve skupini; prva se je nazivala «Kastelani», druga «Nikoloti». Obe skupini sta se dražili z brega na breg, z ene strani na drugo. Kastelani so klicali, naj jim pošljejo čez most le one iz okraja Dorsoduro, ker da imajo dovolj trde hrbte. Nikoloti so zatrjevali, da danes niti sam sv. Pavel ne reši Kastelanov neizbežne in izdatne kopeli. Vendar še ni hotelo biti pričetka, kajti voditelji so čakali še te in one gondole, ki je imela pripeljati prejasno beneško gospodo.

Ko je Golja priveslal dovolj blizu, je ustavil gondolo sredi prelive, odkoder se je najlepše videlo na most. Še veliko čudovitejši pa je bil pogled na palače, ki so se zadaj vile v mehkem loku, dokler se ni Canal grande popolnoma zaprl in okrenil proti Giudeki. Patricijka je opozorila na to nenavadno lepoto in Golja se je čudil, kako da je ni sam še nikdar opazil.

Ni bilo treba dolgo čakati, da so zadonele trobente in naznanile naskok. Z obeh strani mosta so se vsuli moški ter se pričeli obdelovati s pestmi. Ponte di Rialto je bil ves živ, kakor da so ga mravlje pokrile. Borilci so se skušali preriti med nasprotnike, jih razpršiti in potisniti nazaj. Stvar pa ni bila lahka in marsikdo je dobil pri tem črno bunko ter je tudi zletel pod noge v najhujši gneči. Smelo se je namreč izpodmikati, pehati in tudi potiskati z mosta. Kdor je prišel na rob, se je težko spet rešil v sredino. Izgubil je tla pod nogami in zletel v morje, s sabo pa je potegnil še gručo bližnjih, za katere se je skušal oprijeti. Vsak čas je sfrčal kdo z mosta, gledalci pa so se grohotali, ploskali in žvižgali ter še bolj podžigali razvnete bojevnike, da so se spopadali in suvali v globino. Marsikoga tudi kopel še ni ohladila. Razgret od sramote in moker kot miš se je spet zagozdil med borilce in pomagal po svojih močeh, da so z vrha mostu, kjer je bil najhujši metež, še drugi cepali v morje.

Borba se je dolgo vlekla, vedno novi Kastelani in Nikoloti so se gnetli v vrvež ter se obdelovali s pestmi, da bo zmaga čim večja in lepša.

A ko so bili bojevniki v najhujšem ognju, se je pričel v vrstah gledalcev nemir. Množice so se pričele gibati, vedno manj jih je opazovalo borbo, vedno živahnejša in glasnejša so bila obrežja, dokler se ni iz neštevilne mase dvignil prvi krik.

«Smrt barbarom!» je jeknilo med palačami in z druge strani je odgovarjalo: «Smrt sultanu, doli s polmesečem, doli s sovragi!» Borilcem so omahnile pesti in je upadel ogenj; začudeni so se

ozirali okrog, gledali so, kaj se je zgodilo, ter se umikali z mosta. Tedaj so zapele trobente in naznanile, da je konec borbe.

V resnici ni bilo več treba naznanjati konca, zakaj od ust do ust je šel glas, da je polmesec naposled z dejanjem pokazal Sere-nissimi svoje sovraštvo: v Carigradu so brez pravega vzroka zaprli več beneških trgovcev, uglednih in poštenih mož. Potniki iz Levanta so prinesli to vest, ki jo je vlada, svet desetorice, že pred dnevi vedela, a jo toliko časa tajila, dokler ni prišla celo proti njeni volji v javnost.

Borba na pesti je bila pozabljena, vedno večji valovi krika so se dvigali, mesto se je razvnelo, množice so grmele, ogenj sovraštva je zaplaval na vse strani. Kakor povodenj so se zlivale trume skozi Mercerije proti trgu sv. Marka, pred stolnico, vzklikajoč smrt Turkom in pojoč stare bojne pesmi beneških mornarjev. Sprevodu ni hotelo biti konca, vse mesto je zatrepetallo v strašni mrzlici.

«Vojno bomo imeli», je spregovoril Golja ter se spomnil Vendraminovih napovedi. «Niso torej zastoj vse te priprave v zadnjih časih!»

«Ali se bojite?» vpraša Neva, kakor bi ga hotela preskušati. «Ali boste morali takoj iz Benetk?»

«Mislim, da ni velike razlike med vojno in našim dosedanjim življenjem», pravi Golja mirno; «nevarnosti so noč in dan, z vojno bomo le nasprotnika menjali. Uskok ali Turek — razlika ni velika!»

«In vi?» je vprašala Anita mladega častnika, ki je bil ž njimi. «Ali ste vi tudi čisto brez skrbi, če nastane vojna? Vaš tovariš pravi, da ni razlike!»

«V vojni ni povsod enaka nevarnost,» odgovarja mladi častnik, «pa tudi od spretnosti bojevnika je mnogo odvisno.»

«Torej se ne bojite?» sili vanj Anita.

«Beneški častnik se ne boji vojne,» odgovarja ta, a se vidi, da je naučeno.

«Včasih smo imeli take», pravi Anita ter se hoče šaliti, a družba je mračna.

«Pojdimo na trg sv. Marka!» svetuje Golja, ki se mu dozdeva, da bo vojaštvo dobilo kmalu posebne ukaze.

Iz gondole stopijo in gredo z množicami, ki lijejo na glavni trg. Od vseh strani čujejo novice, ki so vse enako neverjetne, a jih vendar ljudstvo požira. Golje ne zanima, kar gre od ust do ust, le to poizveduje, kaj je z vojaštvom. Tu in tam čuje, da morajo vsi takoj v vojašnice in na galeje, toda nič ni gotovega. Tudi na ogromnem Markovem trgu ne ve nihče ničesar. Pa kdo bi se tudi

za to menil, ko vse kipi in vre in šumi kakor v čarovniškem kotlu! Krik in vik je tu, da gluši; vse hrumi ogorčeno proti barbarom, ki teptajo križ in človečanstvo.

Kakor je Golja rad v Nevini družbi, ga vendar ves čas nekaj teži. Zdi se mu, da bi moral kot častnik brez odloga na svoje službeno mesto. Postopanje v takem trenutku po trgu se mu zdi nedopustno, zato se naposled odloči. Opraviči se pri patricijki ter ji pojasni, kaj je njegova dolžnost.

«Redki so, ki bi bili tako vestni!» meni Neva. «Z nami ostanite, saj boste še prehitro došli, ko se naposled zglasite!»

Toda Golja nima miru. Demonstracije postajajo viharnejše in mlademu mornarju je to opomin, naj odide na svoje mesto. Nihče ga ne more pregovoriti; poslovi se in odhiti po nabrežju «Riva degli Schiavoni», polnem beneškega ljudstva, proti veliki ladjedelnici.

Mrak je polagoma padal in mesto je postalo podobno razburjeni in preteči pošasti. Čutiš njene grožnje, a je ne vidiš razločno in ne veš, kje preti najhujša nevarnost. Skrivnostno so v mraku oživele tudi najtesnejše ulice in so se sukali čolni po najtemnejših prelivih. Z glavnega trga in s središč se je razburjenje preselilo v najoddaljenejšo koticke mesta ter je prežalo v teh skrivališčih na ugodno priliko, da bi se kakorkoli okoristilo.

Po mestu so bile sicer trgovine zaprte, vendar so trgovci iz Levanta, Turki, Židje, Grki in drugi trepetali, kaj bo to noč ž njih premoženji, ž njihovimi rodbinami in ž njimi samimi. Demonstracije so prišle tako nenadno, da niso imeli časa skrbeti za varnost svoje imovine in svojih rodbin. Zaprli so se v hiše in založili vrata, trepetaje prisluškujoč, ali ne navaljujejo že na njih stan razjarjene tolpe. Resnično je po nekaterih ulicah vlomila sodrga v hiše tujih trgovcev.

Vendar so se poskusi plenitve zadušili že v kali. Ni še legla trdna noč, ko so že po vseh važnejših kanalih brzeli čolni vojne mornarice. Tu pa tam so stopali mornarji na kopno in se v majhnih oddelkih naglo napravljali na določena mesta, večinoma pred skladišča trgovcev z Vzhoda. Vlada je torej hotela ščititi tujce vzlic vestem, da so v Carigradu zaprli ugledne beneške može.

Komaj je Golja prišel na svojo galejo, ko je že dobil ukaz, naj razvrsti več oddelkov v ulicah in kanalih Sv. Ivana Obglavljenca, kjer je bila vrsta turških skladišč. Sam je ostal z nekaj možmi v čolnu ter nadzoroval zdaj tu, zdaj tam, da bi ne bilo iznenadenj. Ž njim je bil tudi Lorenzo, ki si ga je nalašč pridržal kot svetovalca, saj je poznal vso njegovo izkušnost in premetenost. Nič ni tlačila Dalmatinca môra, ki se je bila tako nenadoma spustila

nad Benetke. Skozi noč so poblestevali daljni krvavi bliski in bila je polna neke tajne groze, Dalmatinca pa je vse to razigralo, da ni skrival svoje radosti. Jezik se mu je razvezal, zanj je bila ta noč praznik, dasi je vedel, da bo moral bedeti do jutra.

«Vrag je zaplesal», se je šalil v čolnu; «dolgo se je že pripravljaj, le tega je še čakal, da mu kdo zasvira. Zdaj so turbanarji vendar že zasvirali, zasuknil se je. Dva meseca pred pustom smo se zavrteli, še preden je prišel advent. Tudi plesišče ne bo majhno, od Velikega preliva mimo Dalmacije do Cipra, Bospora in spet nazaj. E, pa da! To zimo bo lovorika bujno zelenela, mladci, in slava se bo kar sama ponujala.»

Lorenzo je mešal italijanski in hrvaški, kakor mu je šlo lepše. Razumeli so ga vsi v čolnu, saj so bili večinoma iz Dalmacije.

«Tudi romarji bodo enkrat plesali», nadaljuje Lorenzo. «Zdi se mi, da jim bodo dušmani še kaj drugega pokazali kot Pilatovo deželo. Baš o pravem času so se odpravili v obiske. Če se ne spametijo že po poti, jih bodo sinovi velikega Alaha še kozjih molitvic naučili. Prav jim je, čemu se pa potepajo po svetu in brijejo norce iz Boga Očeta!»

Mornarji so se naglo otresli mračnosti ter so začeli odgovarjati tovarišu z živalno prešernostjo, dasi so trdno čutili, da pomenjajo ti dogodki začetek vojne.

«Zdaj zabavlja čez romarje, prej pa jim je silil pod rep!» ga zavrača nekdo, ki je vedel, kako se je bil Lorenzo bratil ž njimi. «Sam vrag vedi, kako da je ostal tu in ni ušel ž njimi! Pa se ti zlodej vendarle širokousti!»

«Ti se širokoustiš, magarac! S tujci je treba biti vljuden, a ti ne boš nikdar!»

«Le to je romarjem kazal, kje je boljši opolo», meni drugi. «Kdo bo poznal dalmatinska vina, če ne Lorenzo!»

V čolnu je postalo glasno in Golja je moral pomiriti mornarje. Opozoril jih je, da veljajo to noč vsi vojni predpisi in da naj se govori le to, kar je neobhodno potrebno.

Lorenzo vzlic temu ni bil tiho in je prerokoval, da pridejo stvari, kakršnih še ni bilo zlepa. Veselil se jih je, kakor da imajo prinesiti nekaj, česar mu življenje doslej še ni dalo. Otrok nemira je ves oživel, ko je vse zaplalo v višine in so se pokazala znamenja, da pride vihar. Zato ga tudi Golja ni mogel prav vpreči v jarem discipline, to noč še manj kot kdaj prej. In docela ga tudi ni hotel, ker mu ni hotel kazati svoje moči, ko sta si bila še pred kratkim enaka.

Počasi je plul čoln iz preliva v preliv, pristal tu ali tam ob stopnišču, da so kaj poprašali ali naročili stražam. Včasi je stopil

Golja na obrežje v spremstvu dveh mož ter pregledal oddelek, utaborjen na kamenitem tlaku. Prepričal se je, da so njegovi ljudje zanesljivi in da se natančno držé ukazov. Strog mir je bil tod, zdelo se je, kakor da so hiše izumrle. Iz dalje pa je včasi še vedno prinesel hlad noči zamolkel šum, nejasno vpitje in celo rezek strel. Ta noč nikakor ni bila taka kakor druge beneške noči. Polnoč se je bližala, ko je prejel Golja poročilo, da so za cerkvijo sv. Ivana Obglavljenca ujeli sumljivega človeka. Povedal je svoje ime, a izkazati se ni mogel. Trdil je, da ga je gospodar poslal pogledat, kako je po mestu. Vojaki so ga vklenili in tirali pred poveljnika.

«Kaj iščeš ob tej uri?» je vprašal Golja moža, ki mu je široko pokrivalo skrivalo čelo.

«Nič! Gospodar je hotel vedeti, ali so neredi po mestu.»

«Prhutar», se je posmehljivo vmešal Lorenzo; «prhutar, ki oživi ponoči!»

Golja je z ostrim očesom premeril ujetnika, obenem pa razmišljal, kje bi že bil videl tega moža, ki se mu je zdel znan.

«Vedi,» mu je zapretil, «da si z eno nogo v zaporu, če ne odgovoriš, kar te vprašam! Kdo si?»

«Benečan sem!» je dejal mož ter pristavil svoje ime.

«Tudi Benečani so vohuni!» je zavrnil Golja. «Zvedeti hočem, kdo te je poslal. Odgovori!»

«Nisem vohun in ne povem, kdo me je poslal», odgovori mož trdno.

«Sumljiv si in ostaneš tu!» pravi Golja ter mu ukaže, naj se odkrije. Z drobno svetiljko mu posveti v obraz in ostrmi.

«Ali nisi Mocenigov sluga?» vzklikne iznenadeno.

«Saj je vseeno, kdo sem!» odgovarja ujetnik. «Storite z menoj, kar vam drago!»

«Hočem jasnega odgovora!» zahteva Golja. «Ali si Mocenigov? Si ali ne?»

«Sem!» pravi kratko mož.

«Prepričam se takoj!» pravi Just in ukaže mornarjem, naj krenejo v Canal grande. Prva njegova misel je, da poizve pri Mocenigu samem, ali je vse res, kar govori ta sumljivi človek. Da je pri njem v službi, nič ne dvomi, toda domneva, da je še s kom drugim v zvezi in da vrši vohunske posle brez vednosti svojega gospodarja.

Toda že po poti se mu vsiljujejo druge misli. Če po mestu kar mrgoli vladnih vohunov, kakor se je bil že večkrat sam prepričal, zakaj ne bi tudi veljaki še posebe poizvedovali, kako je okrog,

posebno ob takih prilikah! Kdor ima svojo trgovino v daljnem Levantu, bo gotovo v skrbeh, kako se stvari razvijajo. Prav tu pa, kjer imajo Turki svoje skladišče, se utegnejo že to noč odločiti velike reči. Zato je mogoče, da je Mocenigo res poslal svojega ogleduha na poizvedovanje. Toda če je tako, ali bi res šel k Mocenigovim in še celo ob tej uri? Ali bi ne bilo boljše, da pridrži sumljivega človeka do drugega dne?

Ta misel se je zdela Golji še slabša. Ako je šel Mocenigov sluga poizvedovat po naročilu svojega gospodarja, bi ne bilo prav, da ga zapre in javi to potem predstojnikom.

«Kdaj moraš biti doma?» vpraša moža, ko že vozijo po Velikem prelivu navzdol proti Mocenigovi palači. Rad bi se prepričal, če je res, kar govori ujetnik.

«Do ‚rialtin‘,» pravi sluga, «do ure, ko ugasnejo ognji!»

«Ali tvoj gospodar še bedi?» se začudi Golja. «Ali bedi do treh to noč?»

«Kadar ima važne posle, bedi še delj. Tako navado ima.»

Golja se odloči. Naravnost pred Mocenigovo palačo krenejo, govoriti je treba s patricijem.

«Če tvoj gospodar res bedi,» pravi slugi, ko se čoln ustavi pred širokim stopniščem, «mu povej, da sem te ujel in da sem tukaj!»

Sluga odide v palačo, a se kmalu vrne. Patricij je res bedel in je povabil Goljo k sebi.

Ali prav postopam? se je vprašal častnik, ko je hitel po stopnicah k patriciju. Ali je to mogoče, ko sem v službi in ko veljajo strogi vojni predpisi?

Moceniga je našel v posebni sobi, ki je bila njegova delavnica. Sedel je v mehkem, nizkem naslanjaču in upiral oči v temno okno, za katerim so v dalji tiho gorele bele zvezde. Kakor da ga je bil zbudil iz zamaknenja, se je zdelo Golji. Opravičil se je in povedal, da nikakor ni hotel predati sluge vojaštvu radi vohunstva. A ker se je izgovarjal na gospodarja, je moral sam posvetiti do dna.

«Resnico je govoril», pojasni patricij; «šel je po mojem naročilu. Zakaj sem ga poslal, razumete morda sami, saj ste bili priča, kako nastopa vojna stranka. Hotel sem vedeti, kako daleč gredo neredi. To pravico imam vedno, tako mislim. Tudi vi mi lahko poveste, ali se straži lastnina tujcev.»

«Ukaz je tak», pravi Golja.

«Vojna stranka je že davno zahtevala zaplembo tujih premoženj. Torej se še ni popolnoma uklonila. Najbrže sploh ni resnična vest, ki so jo včeraj širili. Izzvati so hoteli vojno brez odloga,

pospešiti so hoteli krvav spopad zdaj, ko je sultan še vezan v Arabiji.»

«Ali bi ne bilo to pametno?» prekine Golja, ki pričinja razumevati namene vojne stranke.

«Za nekatere celo prav pametno. Večina vojn krilatega leva je bila sreča za neštete v Benetkah, tudi če so bile nesrečne za Ljudovlado. Čeprav ne bi zdaj spet strnili propadajočih trgovskih zvez, bi pa ogromno zaslužili z nabavo in prevozom vojnih potrebščin. Pa tudi drugi, netrgovci, obogate v vojni čez noč. Morda so še včeraj na vogalu ozke ulice ponujali steklene dragulje in ničvreden lišp — danes se pokažejo v žametu in brokatu na trgu, polni srebra in zlata. Zakaj bi torej ne igrali? — A v drugih okrožjih, kako je tam?» vpraša spet patricij. «Ali se varuje last tujcev?»

«Mislim, da brezpogojno», pravi Golja; «vojaški ukazi so povsod enaki in neizprosni.»

«In vendar so vojaški načrti že izgotovljeni, kako naj Ljudovlada poseže v krvavi metež! To vem in bojim se, da plešemo na ostrini meča vzlic današnjemu treznemu postopanju Sveta desetorice. Kdo je povzročil polom naših bank, če ne tisti ljudje ali vsaj taki kot so današnji vojni hujskači? Zdaj so začeli majati tudi železno zgradbo zakonov, na katerih stoji država. Če razmajejo to podstavo, se bo začelo nevarno gibati v tečajih. Da se to ne zgodi, morajo bedeti najjuvidevnejši, najrazboritejši možje Ljudovlade. To je danes največja naloga. — Ne bom vas dalje zadrževal, služba je služba», pravi patricij in vstane, «hvaležen pa sem vam za vaše dejanje! Lahko noč!»

Golja odhaja. Ves zadovoljen je, ker se ni bil prenaglil. Prepričan je, da je ravnal prav in da ne bi mogel bolje. Če ga bo klical kdo na odgovor, bo imel lahko. Miren in svež je stopil v čoln in mislil na razgovor s patricijem. Mogočni Mocenigo je postal v njegovih očeh zdajci ves drugačen. Videl je v njem človeka, ki gleda daleč in ki ve kakor bistrovidec, kaj ima priti. Plaz visi nad Serenisimo, strašen plaz, zato se mu hoče ustaviti. Vse moči napenja, upira se zlu, le da bi preprečil nesrečo, ki grozi vsem. Že tretjič bodo zdaj premenjane straže te noči in še ni legel patricij počivat! Ali ga podžiga prepričanje, da vrši veliko nalogo?

Golja je pregledal svoje oddelke in jih našel popolnoma v redu. Rialtine so naznanjale tretjo uro, uro, ko naj pogasnejo ognji, in vse mesto je počivalo mirno: Consiglio dei Dieci je trdno držal vajeti v svojih pesteh.

(Dalje prih.)

ZAKLETA KRALJIČNA

NOVELA — M. ŠNUDERL

Organist je dal z glavo znamenje, pritisnil na tipke orgel, istočasno so se oglasile tudi pevke in pevci. To ni povsem točno. Pravočasno je dala od sebe glas le gospodična Cecilija, vsi drugi so šele po njenem vzgledu, vsaj četrť takta pozneje, ubrali za njo. Seveda, gospodična Cecilija je bila gospodična, drugi vsi pa kmečka dekleta in fantje; ona je najlepše pela in tudi najzanesljivejše vedela, kdaj sme z glasom na dan in si je tudi edina upala kar na slepo zadeti pravo noto. Zapeli so — tik pred povzdigovanjem je bilo —

«Lepo zapo-ojmo...».

kar se je zgodilo ono nepričakovano: Ko je organist pritisnil na tipko, da bi zapela oni «-oj -mo», ni bilo glasu iz piščali. Organist je pogledal, naglo pritisnil močnejše, zaman. Brž je pretaknil neke registre, vnovič udaril močnejše po tipki, zastonj. Glasu za «oj» ni bilo iz orgel. Medtem so pevci prešli že dalje. Organist je spremljal, a tistega glasu, kadarkoli bi moral zapeti, ni bilo. Organist se je obupno ozrl po gospodični Ceciliji. Ta je razumela. Kadar bi imele orgle zapeti oni glas, je gospodična Cecilija povzdignila in na ves glas ubrala oni ton, ko da bi hotela pomoči nesrečnim orglam. Maša je minila, pevke in pevci so se razšli, orgle pa so ostale gluhe na tisto piščal. —

Gospodična Cecilija je bila nadučiteljjeva hči. Oče je bil že zdavnaj umrl. Mati je imela penzijo in ob šoli hišico. Hči ni bila ne za gospoda, ne za kmeta. Za gospoda ne, ker je bila po izobrazbi in bistvu kmetica, saj nikoli ni bila v mestni šoli ali sicer zdoma; za kmeta ne, ker je bila tenka, se oblačila po gosposko in si rajtala, da je več ko ona kmečka dekleta, rdečelična, z ruto na glavi in močnimi, polnimi boki. Za delo ni prijela; roke je imela nežne in bele, ko da bi jih z moko posipal. Šivala je, sprehajala se in — na ženina čakala. Kakšen domač fant bi jo bil še vzel — že zato, ker je le prav za prav gospodična, pa bi mu bilo všeč, tako lepo reč imeti po rokah. Pa gospodični Ceciliji se je obraz nahudil kot ob hudi uri nebo. Pa da si upa! je lomila bele roke. Tako jo ponižujejo! Ona — pa kmeta! Ona, ki je učiteljjeva hči — kmetica! Solze so jo oblile. Kako morejo ljudje segati po nji in jo vlačiti k sebi dol, ko da ne bi vedeli, kdo je ona, gospodična Cecilija! Ona vendar ne bo krav molzla, svinj krmila, po polju delala. Ona čita knjige, šiva, sprehaja se in klavir igra — Da, res, tudi klavir je igrala. Oče jo je bil naučil in igrala je

lepo vse domače popevke, nabožne in vesele. To pa je bil njen poglaviti ponos. Klavir je bil magična sila, ki ji obdrži snubca. Od koderkoli je kdorkoli prišel, da je imel gosposko obleko, vsakemu je naklonila vso svojo pozornost gospodična Cecilija. Često so se menjavali uradniki na železniški postaji, zdaj pa zdaj je prišel mlad učitelj, včasih kak študent. Gospodična Cecilija je vsakega vzljubila, vsakemu žrtvovala vse svoje sanje, iztrosila vse svoje nade. Ta in oni ji je vračal — morda je popil med njenih usten, prej ko je odšel, ne da bi se vrnil. Odhajali so, z njimi leta. S časom se je razglasil klavir. Navijala je, uglašala, a klavir je pel slabše in slabše. Tedaj se spomni gospodična Cecilija Petra, šestnajstletnega pastirja, ki se na vse muzike razume.

Pastir Peter je bil nezakonski, mati je bila poročena na Westfalskem s slovenskim rudarjem in ni skrbela zanj. Dečko pa je bil brihten, da mu ni bilo para. Take piščalke je znal napraviti, da jih je kupoval — za zemljo — trgovec in jih oddajal sejmar-skim krošnjarjem. Harmonike je napravil, niso bile bogvekej, a — kdo mu je bil kos? Vsako muziko je znal, da je le prijel zanjo. Na piščal, harmoniko na meh in na orglice. Škoda fanta, da krave pase, je dejal, kdor ga je poznal.

Peter je prišel, popravil klavir, uglasil ga, očistil, prestavil in premaknil, da je pel, ko da bi bil nov. Gospodični Ceciliji je žarel obraz, ko je udarila s svojimi belimi rokami po njem. Petru pa se je ta hip zazdela lepa, silno lepa, lepša od svetnic. Nikoli še ni bil videl od blizu ženske, ki bi bila tako lepa. Gole roke — brez rokavov; na prsih izrezano, da se je svetila koža ko mramornata plošča; izpod krila je gledala nožica, ko da bi bila deklica, ne pa gospodična Cecilija. In klavir ima! In igrati je znala na klavir! Je še več mogoče? Zahrepenel je tedaj pastir Peter po gospodični Ceciliji, ujeda se mu je zajedla globoko v srce, presanjal je vse noči in vse dni o nji, vse svoje gradove, vse načrte, vse nade zidal, da so bili zanj prav — in za njo. Iz enolične vaške okolice se je odražala ona ko roža med marjeticami, ko solnce nad zvezdami. Zato se je oprijelo njegovo hrepenenje tega, kar ga je dvigalo višje, daleč od tod, tje, kamor so ga gnale neslutene želje.

Tedaj je šel župan na sodnijo in dosegel, da so pisali materi na Westfalsko strogo pismo. Otrok nima v zakonu, tu pa ji je sin, pastir, ki ima tako čudežen talent za muziko, da zna popraviti klavir, lajne, dela piščali, harmoniko in zna svirati na vse, kar mu pride pod roke. Tam na Westfalskem je mnogo fabrik in delavnic, tam izdelujejo instrumente. Greh bi bil, ako mati in njen mož, očim, ne bi hotela vzeti otroka k sebi in ga dati v nauk.

Lepo sta naredila mati in oče. Sam očim je bil prišel po pastorka Petra, pastirčka, in ga vprašal, ali bi hotel iti z njim, da ima mesto, kjer se bo izučil za izdelovalca orgel in drugih imenitnih instrumentov. Redek je ta poklic, a ni slab. Malokdo ima talent. Peter ni pomišljal. Le še k gospodični Ceciliji je stopil in povedal, da gre sedaj na Westfalsko, kjer se bo instrumentov učil. Ko se povrne, je del — in oči so se mu zasvetile — se spet zglesi; tedaj bo tudi on gospod . . .

Vse je bilo tako. Pastir Peter je odšel in se izučil izdelovanju in popravljanju orgel in vseh drugih godal, pihal in instrumentov na stroj in na človeško urnost. Gospodična Cecilija pa je ostala, šivala, se sprehajala, igrala klavir in imela bele roke.

Leta so minila. Snubci so prihajali in odhajali, gospodična Cecilija je ostala, ko so odhajala leta in tiha žalost se je vselila v njeno srce, žalost kakor slutnja. Tedaj je nekdo — pravili so, da eden od onih, ki jih je ljubila gospodična Cecilija in ki so šli — izrekel, da je gospodična Cecilija zakleta kraljična. Zloben je svet, nevoščljiv. Ne more biti to, kar bi rada bila, neče biti to, kar je. Ko kača s krono na glavi. Je kača, ako jo pogledaš, pa ni, ker je kraljična, ki je zakleta in ima krono.

Tugovala je gospodična Cecilija, ko je izvedela, kako ji sponašajo. Fantje, ki so šli mimo, so se glasno pogovarjali o zakleti kraljični in še v cerkvi, na koru med mašo, je slišala med pevci šepet o zakleti kraljični. Odslej ni marala več pevcev. Stala je čisto spredaj ob ograji, da jim je kazala hrbet in da jim ni bilo treba gledati v obraze. Globoko je bila užaljena. Kajti tedaj je spoznala, da je vse to okoli nje mladina, ona pa je najstarejša pevka. Skoro dvajset let že hodi pet na kor. Sedaj pa je tako . . . Pa še se ni bila udala. Oblačila se je v lepe nogavice, v kratka krila, gole so ji bile roke in vrat, poprašila se je po licu, počrnila obrvi, pordečila ustni — še lepša je bila ko prej, še bolj poželenja vredna, zrela ženska, ne več negodno zijalo, ko nezreli ptič brez peroti, kakor je danes ženska mladina. Še se je rada razgovarjala z vsakim, ki je bil — boljši, hodila na sprehod z njim in mu igrala na klavir. —

Deset let je minilo, odkar je pastir Peter odšel, tisto nedeljo pa, ko se je bila orglam zataknila ona piščal, ki daje od sebe glas «-oj -», kadar pojo «Lepo zapojmo, čast...», se je vrnil pastir Peter, gospod Peter, popravljalec orgel.

Da ni bil še vedno tako majhen, s svojim krmežljivim obrazom in majhnimi očmi, boječ in plah v hoji in kretnjah, ga nihče ne bi bil spoznal. In da ni imel v očeh še vedno one trde, jeklene svetlobe, ki ve, kam hoče in ki doseže, kar hoče — nihče ga ne bi

bil spoznal. Tako pa so ga spoznali, ko je po maši stopil v gostilno. Organist pa ga je objel, še razjokal bi se bil skoraj.

«Oj, gospod Peter, vas je poslala sama sveta Cecilija, orgel sveta patronica. Danes se je zataknila piščal, vse sem odprl, vse snel in preložil, ali piščal ne poje. V grlu se ji je nekaj zataknilo, vi, edini vi pomorete, naš gospod Peter!»

Peter se je smehljaj in dajal za pijačo. Tako je povedal, da je na Westfalskem družabnik svojega bivšega mojstra, ki je star. Orgle gradi in vse slične instrumente. Dobro mu gre, sedaj sta mati pri njem in oče, ki dela službo pod njim, v njegovi delavnici. Trdo mora delati, nič ne sme postopati, toliko, da utegne jesti in spati. Zato pa je dela dovolj, tudi jela, hvala Bogu, in zaslužek je pošten.

Faranom se je srce stiskalo v prsih, nevoščljivi so mu bili iz dna srca, a prijazna lica so kazali in hitreje praznili kozarce, ko je pa prilika in plača sam gospod Peter vse.

Nekaj časa ostane — je zamišljeno rekel gospod Peter — da si oddahne. Želja po domačiji ga je bila prignala domov, da že več ni mogel drugače.

To je bilo. Sredi šumnega dela v velikem mestu je videl gospodično Cecilijo ob klavirju, golih rok in bele kože po prsih ko mramornata plošča. V njej je kos domačije. Prisadil bi ga k sebi, ta kos domačije, Cecilijo z njo...

Oglasil se je pri gospodični Ceciliji. Prijazno ga je sprejela, pa ne preveč; mešana čuvstva so ji vstajala ob gospodu Petru. Gosposko je oblečen, lepo govori — pa je bil pastir, raztrgan. Gospod ni, ker ve, kaj je bil. Gospodje so pa oni, ki neznano odkod pridejo in gredo. Peter je Peter... Krmežljiv je, majhen, kakor deček prav za prav.

Gospod Peter je bil prijazen. Povedal ji je, kako mu gre. Pristavil je, da mu manjkata dom in domačija. Ženiti se mora, pa domačo bi rad, da bi ne bil le dom, temveč tudi domačija.

«Ali bodete popravili orgle?» ga je prekinila gospodična Cecilija in zardela. «Popravite jih, predolgočasno bo sicer ob nedeljah!»

«Bom, kar jutri bom,» je govoril gospod Peter, «vam na ljubo, gospodična Cecilija. Pridite pogledat k delu! Saj pridete, kajne?» je dodal in uprl svoje trde oči z njih jeklenim bleskom v njene, da je zatrepetala. Bliskoma ji je šinilo, da bi bil nemara Peter bolj zanesljiv, ko novi progovni mojster, ki hodi k nji na obisk. Peter jo poroči, progovni mojster nič ne reče in namigavanja neče razumeti. Silno prijazno je dala Petru roko, spremila ga do vrat in gledala za njim.

Gospod Peter je bil tedaj na vrhuncu svojih želj.

Navsezgodaj drugega dne je gospod Peter že bil na koru in razložil orgle. Prekanjeno se je smehljajal, ko je prestavljal piščali, premikal sapnike in pritrjeval členke in gibala tipk. Organist jih ne užene, to so skrivne bolezni ali pa nagajivost starih orgel. Razsrde se šmele nad samcatim glasom, koklja nad nebogljenim piščetom, nad drzno nadležno piščalko in jo premaknejo, da mora molčati. Piščali so ko deca, one, visoke, male in tenke; nizke, dolge in debele so gospodarji. Gospod Peter je zlezal v orgle. Nikar, nikar! Pomirite se, Bogu služite, saj je pokore dovolj! Naj spet poje v božjo slavo, srenji v čast, v radost, tudi ona piščal, ona tenka, ki zapoje «-oj» kakor je bil rekel organist. In sedaj še tem bolj, ko bodo pele tudi njemu v radost in gospodični Ceciliji — gospé Ceciliji, aj, aj, gospé...

Prišla je, ko rožica rdeča in bela, črnih obrvi. Gole roke je imela, krilo do kolen in okoli vrata izrezano, da se ji je svetila koža na prsih ko mramornata plošča.

«Poje?» je vprašala gospodična Cecilija in zardela.

«Poje!» je vzkliknil gospod Peter in stopil iz orgel za njo, ko je sedla na klop in iskala tipko. Sklonil se je čez njo, postavil register, ona pa je pritisnila prst svojih belih rok — ko da bi jih bil z moko potrosil — na tipke in zaigrala.

«Lepo zapo-ojmo,
čast povzdigu-ujmo...»

Orgle so pele, gluha piščal je zapela ko škrjanček, veselo poskočila in drobila svoj glas pod mračni cerkveni obok. Tedaj se je gospod Peter sklonil čez gospodično Cecilijo, jo objel in rekel: «Po vas sem bil prišel... za vas sem delal — ko sem bil še pastir in sem vam navijal klavir, sem vas v srce zaprl...»

«Peter, Peter...» je vzdihnila gospodična Cecilija. «Ali boste moji?» je dahnila z otroško mehkobo.

Nasmehnil se je. «Oženiva se. Brž dava na oklice, da greš z menoj, že kot žena poročena!»

«Moj mož boš!» je zavrisnilo iz nje, od daleč nekje, dvajset let staro, je prihajalo, izvilo se ko vzdih jetnika, ki stopi iz dolge, dolge ječe, in se razžarilo ko vrisk mladostnih orgel. Ali je mogoče? Ni to le sen? Omoži se? Ne, ne...

Peter se je stisnil k nji in jo poljubil.

«Orgle so mi dale nevesto za nagrado. Viš, Cecilija, piščali se je zataknilo, kakor grižljaj človeku v grlu, pa ni mogel glas iz nje. Poznaš lepo pravljico? Grda čarovnica je začarala kraljično; ko je jedla, se ji je zataknil grižljaj. Sto let je ležala, dokler ni prišel

junak, dregnil kraljično, da ji je krhelj zdrknil iz grla. Tudi orgle so take, junaka jim je treba, tudi njim, zakletim kraljičnam!»

Gospodična Cecilija je skočila na noge, ko da bi jo bil ujedel gad. V hipu se ji je posvetilo. Kakor vsi drugi! Zabavati se hoče z njo, osmešiti jo in pustiti! Psovko ji je zabrusil v obraz, potem, ko jo je ponižal. Tako grdo še doslej ni bil nihče ravnal z njo, ko ta Peter, pastir.

«Vi, vi?» je sršela v blazni jezi in strasti. «Takle, ki je bil pastir, ki še gospod ni? Ko bi ga vsaj kaj bilo! Majhen je, krmežljiv, majhnih oči kot otrok — pa da bi z mano norce bril? O, jaz sirota! Saj sem prav slutila, da za mene ni rešitve... Pa sem mu verjela... Pa je najslabši od vseh, v obraz zabrusi psovko... drugi so na skrivaj odšli in obmolknili, ker so bili gospodje... O, ta sramota, sramota!» je vikala v solzah, vila svoje roke in cepetala po stopnicah navzdol, ne meneč se za vse začudeno, obupno vpraševanje in zagotavljanje nesrečnega gospoda Petra, ki ni vedel, ni znal, kaj je zagrešil.

Odšla je, on pa je sedel sam na klopi, glava se mu je povesila na prsi. Pomirila se bo, povedal ji bo, da ni nič slabega mislil in da bi jo res vzel. Pa bo verjela, bo bo...

V tem je prišel organist.

«Ali je bila pri vas, kaj?» je vprašal in se hudobno posmejal.

«Vsak, ki pride, je v milosti pri nji!»

«Pri kom?» je pogledal orglar.

«Pri zakleti kraljični!»

Počasi je vstal. «Tako pravite — nji, gospodični Ceciliji?»

«Kajpak. Čaka na rešenika, pa ga ni. Ni to, kar kaže, da je; ta neče biti, kar je. Rešenikov je bilo — ojej — pa odrešil je ni nihče. Samica je, že kislja in vela.»

«Kakšnih rešenikov?»

«I, kaj. Vsak ji je dober, da le kmet ni. Vsak tak — — misli, da jo bo vzel. Kdo pa bo jemal — tako...»

Tako je ugašalo hrepenenje pastirja in gospoda Petra. Ko je pod mrak šel mimo hišice ob šoli, je slišal klavir in smeh. Ozrl se je skozi okno. Poleg gospodične Cecilije je tesno sedel progovni mojster, desnico okoli njenega pasu, levico na prsih. Usta je imel ob njenem vratu.

Pastir in gospod Peter se je še enkrat ozrl skozi okno. Gospodična Cecilija je bila tako grda in stara! Rdeče je bila pomazana, belo poprašena, črno narisana okrog oči. Suha je bila, rame so ji

štrlele — same kosti, koža na prsih je visela velo, zgubano, brez barve in soka.

In še v tretje se je ozrl skozi okno. Pri klavirju je sedela ženska, tuja ženska. Sedaj se je spomnil svoje mladosti. Nekoč mu je ugajala. Ah, daleč je mladost, bežna so leta. Jeklena doba je, trdo delo, bridek kruh.

Stopal je po vasi. Vse je bilo pusto in dolgočasno. Vrne se k svojemu delu; kaj bi tu med ljudmi, ki jim je tuj? Pastir jim je bil dober, gospod ni več njihov. Ko je šel mimo cerkve, je obstal. Hudomušen smehljal mu je šinil čez obraz. Naglo je stopil v cerkev, na kor, odprl orgle, segel z roko vanje in nekaj popravljaj in nastavljal. Ko je bilo končano, je odšel. —

Organist je dal z glavo znamenje, pritisnil na tipke orgel, hkratu pa so se oglasile tudi pevke in pevci. To ni povsem točno. Pravočasno je dala od sebe glas le gospodična Cecilija, vsi drugi so šele po njenem vzgledu, vsaj četrta takta pozneje ubrali za njo... Zapeli so, tik pred povzdigovanjem je bilo —

«Lepo zapo-ojmo...»,

kar se je zgodilo ono nepričakovano.

Nekaj je zaškripalo v piščali, ko je organist pritisnil na tipko, da bi zapela oni «-oj-mo», in ni bilo glasu iz nje. Organist je pogledal, naglo pritisnil močnejše, zaman. Brž je pretaknil neke registre, vnovič udaril močnejše po tipki, zastonj. Glasu «oj» ni bilo iz orgel.

Medtem pa se je zgodilo še nekaj. Komaj je zahreščalo v orglah, je prebledela gospodična Cecilija, prijela se za glavo in omahnila pevkam v naročje, globoka nezavest ji je odsekala glas.

V tem hipu je onkraj reke mimo cerkve hrumel vlak, ki je nosil v tujino gospoda Petra, zadnjega snubca gospodične Cecilije.

PAUL MORAND

S T. L E B E N

Med povojnimi francoskimi pisatelji stoji brez dvoma Paul Morand na enem izmed prvih mest. Ko je leta 1922. izšla njegova zbirka novel «Ouvert la Nuit» («Odprto ponoči») in naslednje leto «Fermé la Nuit» («Zaprto ponoči»), je sprejela publika obe deli s tolikim navdušenjem, da so se založniki trgali za njegova nadaljnja dela. Vse, kar se bavi s slovstvom, je govorilo in razpravljalo v onih letih skoro izključno o teh dveh zbirkah novel in njih pisec je postal

modni junak. Mnogo jih je bilo, ki so občudovali in hlinili navdušenje, ne da bi bili razumeli, toda ne navduševati se ob čitanju Moranda, bi bilo znak pomanjkanja dobrega okusa. Kot modnemu pisatelju s silno obsežnim krogom bralcev, Morandu seveda ni manjkalo nasprotnikov, sebičnih in nesebičnih. Mnenje kritikov je bilo deljeno. Dočim so ga nekateri sprejeli z navdušenjem kot samoniklega oblikovalca povojnega življenja, so mu drugi odrekli vsako umetniško vrednost vobče, smatrajoč ga le za najizrazitejšega predstavnika onega bolnega in prehodnega povojnega modernizma, ki hlasta za senzacijo in nima s pravo umetnostjo nobenega stika. O Morandu bi bili tedaj lahko neštetikrat čitali takole sodbo: Vse to je literatura stoletja, ki kopiči senzacije in ustvarja nove, ko se vse življenje drevi z doslej neznano naglico in ne dá človeku trenutka, da bi se oddahnil in zamislil. To je literatura stoletja, ki je videlo rojstvo avtomobila, aeroplana, brezžičnega brzojava, godbe Stravinskega, svetlobne reklame... Predvsem pa je ta literatura izraz popolnoma brezvestne družbe...

Danes, ko se je krog Moranda polegel modni vihar in ko razdalja v času, čeprav neznatna, že dopušča treznejšo in hladnejšo presojo njegovega dela, se je pač težko izogniti priznanju, da je Paul Morand eden izmed najsigurnejših literarnih talentov generacije, ki šteje danes krog štirideset let. Očitki, da Morand hlasta le za senzacijami, da je vsa njegova umetnost le plod nezdravih povojnih razmer, so se izkazali kot neosnovani. Seveda je še sedaj cela vrsta ljudi, ki ne morejo prenesti Moranda in ga obsojajo kot umetnika, kakor jih je cela legija, ki se norčujejo iz Valéryja, smatrajoč ga za varalico in šarlatana. Po veliki večini pa se ves ta odpor opira le na okostenele besedne in umske navade, ki se jih človek pri presoji novih literarnih del iznebi tako težko in katerih tiranska prisotnost nas ovira, da bi nepristransko sprejeli in smatrali za vredno ono, kar je v navzkrižju z našimi umskimi in estetskimi navadami. Vsak samonikel poet pa je rušitelj navad, zakoreninjenih v literarni prošlosti, zaklet sovražnik našega duševnega avtomatizma. Kdor se ne more otresti literarnega avtomatizma «model koncem XIX. stoletja», temu seveda se mora zdeti umetnost kakega Moranda premoderna in prenenavadna; kdor je preveč prepojen v Lotijem in z Bourgetom, ne more nepristransko soditi Moranda. Sploh pa hodi kritika ob vzniku originalne osebnosti, ki jo je treba oceniti, skoro vedno ista pota. Vedno je bilo dovolj kritikov, ki so ponavljali iste, neskončne ugovore proti nezdravemu in škodljivemu modernizmu pisateljev,

v katere ne morejo prodreti in zagledati v pravi luči le zaradi svoje duševne lenobe. Primerov je nešteto. Poglejmo samo, kaj je leta 1851. pisal kritik Emile Deschamps o Balzacovi «Peau de Chagrin». Izrazil se je približno v tehle besedah: To je literatura stoletja, ki grmadi senzacije in ustvarja nove, ko se vse življenje podi z doslej neznano naglico in ne dá človeku trenutka, da bi se oddahnil in zamislil. To je literatura stoletja, ki je videlo rojstvo vlaka, parnika, litografije, godbe Rossinija, plinske razsvetljave... Predvsem pa je ta literatura izraz popolnoma brezvestne družbe... Že ta edini primer kaže precej jasno, da to, kar kritiki tolikokrat označujejo kot nezdrav in prehodni modernizem, ni bog ve kaj drznega in smelega, saj spada danes Balzacova «Peau de Chagrin» med umerjena, klasična dela.

Bodi že kakorkoli s tem sporom o modernizmu mladih pisateljev, v vsakem primeru je Paul Morand s svojimi nočnimi povestmi, zaprtimi ali odprtimi, prinesel v sodobno francosko slovstvo nekaj novega. Z Valéryjem, Larbaudom, Jeanom Giraudouxom in Pierrom Mac Orlanom je eden glavnih predstavnikov novega kozmopolitizma, ki se uspešno trudi, da bi spravil iz mode ono barvasto, rahlo nadahnjeno fotografijo, ki je eksotizem sličen Lotijevemu. Ustvaril je nov povojni slog, prenovil način opazovanja življenja in bitja, in če beremo n. pr. «Aïno ou la Nuit Nordique», zapazimo, da je izumel celo nov način smeha in nasmeha.

Najznačilnejše delo, ki je ž njim osvojil široko publiko, je vrsta kratkih povesti, vrsta evropskih noči, naslovljena «Ouvvert la Nuit», z nadaljevanjem v «Fermé la Nuit». Morand se je poskusil tudi v obsežnejšem delu in je leta 1914. napisal roman «Lewis et Irène». A že ta edini roman je pokazal dovolj jasno, da daljša dela niso njegova prava pot. Manjka mu ona širina in epičnost v opazovanju človeškega življenja, ki jo najdemo v delih rojenih romanopiscev, Tolstega, Dickensa, Balzaca, Dostojevskega, in ki je neobhodna podlaga vsakemu kolikor toliko obširno zasnovanemu delu. Morand sam je najbrže spoznal svojo napako, ker se je že z naslednjim delom «L'Europe Galante» (1925) povrnil h kratki povesti ali noveli, k manjši literarni vrsti torej, toda k vrsti, ki v njej zasijejo do popolnosti nekatere lastnosti francoskega duha, hitrost, značilna poteza, zgoščena dramatičnost, svojstvenost stavka in fraze. Res da je publika videla spočetka v tej prozi samo nekoliko dvoumno stran in čutila samo prijetno draženje novega, nenavadnega sloga. Toda Morand si je umel ohraniti svojo publiko in jo celo privzgojiti svojemu novemu

načinu gledanja in izražanja življenja. Tako je v času približno petih let z vrsto svojih svojstvenih novel ustvaril nov, samonikel literarni genre.

Posebna značilnost Morandovega slovstvenega dela je v tem, da je nerazdružno zvezano z njegovim osebnim, vsakdanjim življenjem. Prav iz te skoro pretesne spojenosti med njegovim življenjem in njegovo umetnostjo sledi morda ona ozkost in omejenost v ustvarjanju, ki sem jo pravkar naznačil. Kajti veliki stvaritelji v umetnosti kakor Corneille ali Molière, Balzac ali Stendhal, Daudet ali Maupassant, so pač subjekt, kraj in orodje svojih del, toda to delo samo je skoro popolnoma neodvisno od njih vsakdanje zemske usode, da, celo od njih notranjega življenja, kolikor je to popolnoma osebno. Res da imamo še velike lirike, ki se zdi, da je njih delo nerazdružno spojeno z njihovim najosebnejšim življenjem. Toda tudi ta na prvi videz skrajna lirična subjektivnost in individualnost je v nekem zmislu le druga oznaka za svojevrstno objektivno splošnost, ker lirik z razodevanjem in pripovedovanjem lastne duše razodeva in izpoveduje že tudi sto in sto drugih duš. Paul Morand pa ni objektivni niti po načinu prvih niti ni subjektiven po načinu drugih. Snov njegove umetnosti je le to, kar so videle njegove oči in kar so zaznali njegovi čuti: dogodbe, ki jim je bil sam priča ali ki so mu jih pripovedovali drugi na tak način, da se mu je zdelo, ko da je bil navzoč sam. To v resnici doživeto snov in nekajkrat res da zelo redko, pa ume uporabiti in predelati na neverjetno spreten način; osvetli jo z najrahljimi lučmi razuma, obogati z gibkimi variacijami svoje domišljije, pa vendar bo ostala v svojem temelju omejena na najbolj vsakdanjo izkušnjo. Vse Morandovo delo zavisi v nenavadno široki meri od njegovega osebnega življenja. A v tem pogledu ima srečo: potek tega življenja, od zgodnje mladosti do danes, čudovito služi njegovemu delu in ga tako rekoč usposablja, da je postal velik, nemiren popotnik in pisatelj evropskega duha z brezprimerno bogato skušnjo.

Po svojih prednikih je Morand Francoz iz Rusije. Njegov ded je namreč vodil že od leta 1846. carsko livarno bronra v Petrogradu. Morandov oče se je tam rodil. Bila je to družina čisto svojevrstnih ljudi, ki so jih pred vojno na splošno imenovali ruske Francoze. Čeprav niso bivali na domači grudi, so vendarle imeli rahel posluš in čut za vse, kar je francosko, obenem pa neko domačim Francozom neznano širino obzorja in pogleda ter cele zaklade razumevanja za elementarne izbruhe ruskega življenja. Ko se je Morandov oče pozneje preselil v Pariz, se je zlasti spoprijateljil

in družil z Angleži ali z ljudmi, ki so se bavili z angleško kulturo in življenjem. Marcel Schwob, ki ga je Paul v otroških letih zelo dobro poznal, ga je navduševal s pripovedkami o čudežnih dogodivščinah, ki jih je pozneje odkril nanovo v Poeju in v pisateljih iz predshakespeare dobe. Na prigovarjanje lorda Alfreda Douglasa je odšel Morand kesneje v Oxford, kjer je bil vpisan na tamkajšnji univerzi v letih 1908. in 1909. V Anglijo je odpotoval sam, ko je štel trinajst let. S 17. letom je bilo vse njegovo učenje usmerjeno v evropsko smer; kar je slišal o Franciji, je bilo vse vedno le v zvezi z drugimi zemljami. Vse njegovo delo ga je pripravljalo, da postane pisatelj širokega evropskega obzorja. Ko mu je bilo dvajset let, je čital spis Josepha Texta: *Les Origines du Cosmopolitisme littéraire*. Ta teza mladega, prezgodaj umrlega gojenca École Normale, ki tvori podlago primerjajočemu slovtvu v Franciji, mu je znatno razširila obzorje in je močno vplivala nanj. Mesece in mesece je predsedel v Britanskem muzeju, kjer je čital in čital vse, kar mu je prišlo pod roko. Z dvajsetimi leti se je vrnil v Francijo, da odsluži vojaški rok; istočasno je napisal debel roman, ki ga ni nikdar izdal, z naslovom: *Les Extravagants*, scene iz življenja mednarodne boheme. Nato je vstopil v diplomatsko službo ter zopet odpotoval v inozemstvo kot poslaniški tajnik. Poklic kakor nalašč ustvarjen zanj, ki ljubi valovanje in burnost življenja v neprestani menjavi. Pred poslaniškim tajnikom so se odprla vsa vrata v najnedostopnejše družbe in s svojim poslaniškim kovčgom je romal neprestano v vsa glavna mesta Evrope in sveta. Kakšna šola zanj, kakšno široko polje opazovanj, primerjanj, nešteti skušenj!

Svoj literarni prvenec v prozi je priobčil ob koncu svetovne vojne v «*Mercure de France*». Bila je to novela, naslovljena «*Clarisse*», a le malo čitateljev je opazilo čarobnost novega pisatelja in svojevrstnost tega umetnika sloga. Ostal je skoro neopažen. Nekateri dobro poučeni kritiki so ga primerjali z Jeanom Giraudouxom, ki je bil kakor on v službi zunanjega ministrstva in njegov dober prijatelj. Kmalu zatem je izdal nekaj snopičev pesmi in priobčil v reviji «*Littérature*», poznejšem glasilu dadaizma, zbirko treh ženskih portretov «*Tendres Stocks*», ki ji je napisal predgovor Marcel Proust, takrat še skoro nepoznan. Široko publiko je dosegel, kakor sem že poudaril, šele z zbirko «*Ouvert la Nuit*», ki mu je tudi prinesla znatno imetje, tako da je opustil svojo službo na Quai d'Orsayu in nastopil potovanje krog sveta. Ta popolni uspeh pa ga ni unesel. Ostal je prav tako velik potovalec kakor je bil prej. Film njegovega življenja teče dalje, ves v vrtincu

novega plesa — potovanja. Nikjer ne strpi dolgo na istem mestu, in ta nestrpnost je naravna in razumljiva: rodil se je v inozemstvu, študiral v Oxfordu, prepotoval je zemeljsko oblo v vseh smereh v službi zunanjega ministrstva. Postal je mednarodni popotnik, zaljubljen v človeško geografijo. Pariz je za tega brzega potovalca le še trenutno пристanišče. Nocoj ga srečate na Champs Elysées, pojutrišnjem pa v Hyde-Parku, na Pradu ali Unter den Linden. Dobro je znana njegova krilatica: «Hotel bi, da bi po moji smrti napravili iz moje kože potni kovčeg...»

Zadostuje že pogled v eno samo delo Paula Moranda, da se nam razkrije ves njegov temperament, njegova študentska in sportna junaštva, njegov način čuvstvovanja in prostodušna veselost sportnika v cvetočem zdravju. Predstavi se nam v pulloverju iz pisane volne, v angleških dokolenicah in debelih nogavicah s svojim aljaškim psom. Obraz rugbymana — poln, mišičast, trden; oval orientalski, oči zarezane in priprte, kakor jih imajo Japonci, lasje črni in gladko počesani. Postave je vitke in močne, kretnja mu je široka in gibka. Iz vse zunanosti veje angleška preprostost neke posebne vrste. Atletizem, jahanje in plavanje so mu neobhodno potrebna higiena. Njegovo oko je oko cineasta, ki gleda in vidi migotanje življenskih slik. V razgovoru je njegov slog suh in brutalen, kakor njegovi udarci s pestjo. Svoj avto vodi, kakor pripovedujejo, naravnost sijajno; brzina je njegova strast in v neki avtomobilski dirki je odnesel celo prvo nagrado.

S čim je Morandovo najznačilnejše delo «Ouvert la Nuit» obogatilo sodobno francosko književnost? «Ouvert la Nuit» je zbirka šestih novel, opis šestih noči, izmed katerih se vsaka godi v drugem mestu Evrope. Te noči so podobne šestim umetelnim ognjem, ki slepijo in zazibavajo človeka v opojno omotičnost. V njih je zgoščena vsa blaznost, ves čar poveljnega življenja, vse, za čimer so koprneli in noreli ljudje v prvih poveljnih letih: hotelske palače, plesišča, bari, razkošni sleeping-cars v snopih električnih luči poveljne noči. Bleščeče kinematografske slike, ki trgajo senco, v kateri se nihče ne spozna. Vmes pa odmori v temini, povratek v kaos, tople kaplje krvi, prelite brez povoda, rdeča internacionala in internacionala naličkanih žensk — cela ogromna civilizacija, ki se pogreza v nič med hrupom jazz-banda, v parfumu etra in opija, v kokainski pijanosti, v popolnem razkroju čutil, živcev in možgan.

Iz teh šestih poveljnih noči pa motno bleste slike šestih žensk, ki jih brezobzirno suče vrtinec pretresljive dobe — uboge stvarce brez odpornosti, ki nihajo med revolucionarnim idealom in pre-

greho, ki iz vojvodske palače drče v zakotni grill-room, iz café chantanta v sinagogo svoje mladosti, iz pozabe v pozabo, iz rok v roke, dokler ne končajo v objemu zvodnika-ubijalca. Te ženske so popolna slika novega bednega sodobnega življenja, ki išče uteho in pozabo za svojo bedo v alkoholu in mamilih. Morand je sam označil to nesrečno generacijo, rekoč o njej: «To je žrtvovana generacija; moški so postali vojaki, ženske so poblaznele, usoda pa je še dodala lep delež polomov.»

Kako pa gleda Morand na ves ta razkrojeni, nerazumljivi svet, tako čuden in kljub vsemu tako trpko človeški? Morand ne ječi in ne vzdihuje. Morand se zabava. Išče in ljubi dražečo mikavnost teh čudovitih, nenaravnih let, ko so biseri ponarejeni in človeško življenje brez vsake cene. Nепrestano se šali, zafrkuje ter se roga, in tenko je treba prisluhniti, če hočete zaslišati v presledkih med pokanjem šampanjskih zamaškov kakor odziv komaj slišnega ječanja.

Táko je ozadje, življensko ozadje teh pripovedi, rahlih ko tance in penečih se kakor šampanjska pena. Frivolnost pa, ki se v njej koplje vse to zbegano človeštvo, je samo navidezna. Često so očitali Morandu, da preveč lepí na izrednem, nevsakdanjem, da premalo išče in izoblikuje, kar je v življenju občečloveškega in stalnega. Morand se ni branil teh očitkov, kajti zanj je izredno in nevsakdanje le samosvoj način, le njemu primerna pot, da pronikne do občečloveškega in stalnega. Naj išče bralec sam to stalno in občečloveško, naj sam zasledi zaključke, ki jih pisec nalašč zakriva in mu jih ne vsiljuje. S te strani se Morandovo delo približuje iskalcem neznanih svetov, vsej oni novi psihologiji, ki nas uči, da se naša najgloblja duševna brezna razkrivajo na površju vsekdar le z navidezno zgrešenimi, čudnimi, nelogičnimi in nerazumljivimi dejanji.

A četudi bi manjkalo to človeško ozadje, bi «Ouvert la Nuit» ne bilo nič manj posrečeno delo, popolno uresničenje ultramodernega klasicizma, kajti Morand je dovršen mojster v izbiranju sredstev, ki ž njimi izraža svoje misli in čuvstva. Tehnično je oborožen od nog do glave. Razčlenjuje, sestavlja, slika in riše na način, ki je lasten samo njemu. Slog je živahen, natrpan z bežnimi in vsekdar originalnimi prisposodobami, prehodi so brutalni, prividi ploščati kakor zemljepisne karte, osebe nemirne, mesta pa, ki jih opisuje, se zde neprestano pred neznansko eksplozijo. Kar se tiče sloga, je še posebej treba poudariti, da je Morand prvi, ki je odkril familiarno prozo povojnih let, zmes iz govornice dostojne družbe in iz argojev vseh vrst. Ta familiarna, po

primesih iz argojev nekam brutalna proza, pa je istočasno vsa ožarjena z živopestro poetično fantazijo, vsa mrgoli od novih prispodob, morda celo prenovih in preštevilnih, toda tako prijetnih in zabavnih, da človeku niti ne pride na um, da bi se jih branil. Če bi v starejšem, predvojnem slovstvu hoteli najti delo, ki je istovredno tej Morandovi zbirki novel, bi takoj morali imenovati Daudetove «Lettres de mon moulin». Celó po slogu sta si deli enakovredni; kakor je namreč Morand zadel familiarno prozo povojnih let, tako je Daudet v «Lettres de mon moulin» odkril familiarno prozo Second Empire.

Morand pa ni ustvaril samo novega, samoniklega povojnega sloga, marveč je pridružil temu slogu tudi nov način kratkega pripovedovanja, novo vrsto novele. Dandanes so v Franciji samo trije načini pripovedovanja, ki se z vsemi mogočimi variacijami naslanjajo bodisi na Maupassanta, na Kiplinga ali na Marcela Schwoba. Morand je iznašel četrti način. Težko ga je označiti v nekaj besedah. Na splošno je način Morandovega pripovedovanja podoben nemirnemu trepetanju in migotanju kinematografskih slik s sintetičnim in ne analitičnim obravnavanjem človeškega doživetja. Ni večjega nasprotja v analizi čuvstev in strasti nego med Morandom in psihološkimi romani P. Bourgeta ali eteričnimi podobami P. Lotija.

Slednjič pa je Morand prenovil francosko eksotično slovstvo. Jedro Morandove eksotičnosti je direkten stik s tujo deželo. Hkratu je ta eksotizem skrbno očiščen vsake lokalne barve, toli drage popotnikom za pisalno mizo; v zameno pa kaže neobičajno praktično poznanje tujine, ki jo razlaga pred nami brez vsakršnega obzira in spoštovanja. Kaj to pomeni v francoskem eksotičnem slovstvu, bo dobro razumel le oni, ki ve, kako so francoski romanopisci slikali tujino, počenši z Bernardinom de Saint Pierrom pa tja do Flauberta, Bourgeta in Lotija. Morand se trudi neprestano, da bi razrušil v francoskih očeh tiste podobe tujine, ki jih je vanje zarisala umetnost Lotija, hoteč razpeti nove, pravilne in trajne vezi med Francijo in ostalim svetom. Zdi pa se mu, da je eden najboljših načinov, kako bi očistil francosko slovstvo romantične navlake, hoteno izmaličenje slik in predstav, ki si jih ustvarja o tujini povprečni Francoz. Res ima Morand v tem pogledu predhodnike kakor Abela Hermanta ali Valéryja Larbauda, toda dočim pronika Larbaud globlje v posebnosti ras in narodnih individualizmov, riše Morand s pestrejšo in zlasti neposrednejšo živahnostjo sedanjo atmosfero najraznejših evropskih dežel. Zlasti se mu vselej izredno posreči oznaka katerekoli dežele z mednarodnega in obenem narodnega stališča.

Vpliv Morandovih kratkih povesti je tako velik, da so iz njih prešli celi stavki in fraze v vsakdanjo govorico. Njegov novi literarni genre je že tudi našel učencev in posnemovalcev. V nedavno izišlem romanu Mauricea Bedela «Jérôme au 60° degré latitude Nord», ki je dobil letošnjo nagrado Goncourtove Akademije in povzročil hrupno polemiko, ni težko prepoznati Morandovega vpliva. Avtor zbirke «Odprto ponoči» pa je s svojim zadnjim delom «Bouddha vivant» (1927) pokazal močno hotenje, da bi prenovil svoj slog. Zdi se, kakor da čuti neko tesnost v dosedanjem ustvarjanju; zato se je znova obrnil k romanu. «Bouddha vivant» je roman, ki skuša na svojevrsten način obdelati pereči problem odnosov med Orientom in Okcidentom, med vzhodno in zapadno civilizacijo in kulturo. Zamisel je lepa in globoka, deloma tudi prav spretno izvedena, a le deloma; kajti kar stopa v ospredje, nikakor ni osrednja ideja romana, marveč stari Morandov demon duhovitega opazovanja, zasoljenega s pikro, a fino ironijo. Kaže nam Evropo in Ameriko, kakor se zrcalita v očeh mladega indijskega princa, in to mu je povod za celo kopico grenkobnih, pikantnih, krutih in globokoumnih razmišljanj, ki nehote spominjajo na Voltairea. «Bouddha vivant» je do nekod Voltaireova «Princesse de Babylone», prikrojena okusu XX. stoletja.

Preneznatna je še razdalja v času, da bi o Morandu mogli izreči dokončno sodbo in vedeti, kaj je trajnega v njegovem delu. Uvedel je v sodobno francosko slovstvo kratko povest, ki pa ni nič enotnega, marveč stoji nekako sredi pota med novelo in kroniko, med kratko povestjo in anali. Po umetniški kvaliteti Morand gotovo ne spada med velike tvorce; ako namreč pod stvariteljsko domišljijo razumemo dar, ustvarjati osebe, ki žive svoje lastno, od stvaritelja nezavisno življenje in se nam vsiljujejo kot resnična realna bitja, tedaj je reči, da Morand nima take tvornosti. Zato pa ima v izredno visoki meri, tako na moralnem kot na fizičnem področju, oster in do vseh potankosti razvit dar opazanja. Po slogu pa je Morand rojen umetnik, ki se sicer naslanja na staro francosko tradicijo, a je umel vtisniti svojemu jeziku tako osebnosten pečat, da vsakdo, kdor se le količkaj spozna v francoščini, na prvi pogled prepozna morandovščino. Ker tako bistro opazuje življenje in družbo, bi ga mogli nazvati sodobnega moralista, če pod tem imenom razumemo ne profesorja morale, marveč človeka, ki se s strastnim zanimanjem sklanja nad človeško naravo, da nam odkriva in kaže na njej nove, doslej neslutene strani.

IZ FRANCOŠKE LIRIKE

PESEM

CHARLES D'ORLEANS — MIRKO PRETNAR

Čas svoj plašč odložil je Ni živali, ptičice,
plašč vetrov, mrzli, dežja; ki po svoje ne čeblja:
solнца luč je uvezena Čas svoj plašč odložil je,
v plašč, ki z njim odel se je. plašč vetrov, mrzli, dežja.

Reka, potok, vse vodé,
so v obleki od srebra,
dragih kamenov, zlata.
Novi dih čez zemljo gré.
Čas svoj plašč odložil je.

OBEŠENJAŠKA BALADA

FRANCOIS VILLON — MIRKO PRETNAR

Zanamci dragi, bratje v Adamu,
srce ne bodi vam zakrknjeno;
Gospod se spomnil bo v usmiljenju,
ko tehtal vas s pravično bo roko.
Pet, šest nas glejte obešenih strašné.
Meso, ki nam preveč je v čislih bilo,
je strgano, razjedeno in gnilo;
v pepel in prah trohne okostja bleđa.
Nihče smeje ne glej na to strašilo.
Boga prosite, da nam vsem spregleđa.
Če kličemo vas bratje, od sramu
se ne odvrčajte, čeprav tako
zadela je pravica nas; miru
in pameti ni vsem odmerjeno.
Prosote za pomoč z molitvijo
Odrešenika in Devico milo,
da nam posije milost v našo silo,
da brez moči se vrne pekla čreda.
O, pozabite, kar se je zgodilo;
Boga prosite; da nam vsem spregleđa.
Izglodani, izprani smo v dežju
in solnce nas izžgalo je močno.
So krokarji oči izpili v dnu,
izključevali obrvi in brado.

Nikdar nikoli ne počijemo.
 Zdaj sem, zdaj tja, prestanka ni še bilo,
 nas guglje veter v strašno vsem svarilo.
 Smo kot naprstnik, tolikrat ujeda
 v telo zasekala je kljuna šilo.
 Boga prosite, da nam vsem spregleda.
 Gospod Jezus, v svoje nas število
 vzemi, da bo peklo umaknilo
 temne voje, kadar te zagleda.
 A vam ljudem ne bodimo v smešilo.
 Boga prosite, da nam vsem spregleda.

BALADA

FRANCOIS VILLON — MIRKO PRETNAR

Naj slavijo čez vse mere	So zgovorne brez primere,
Florentinke, Benečanke,	pravijo, Napolitanke.
da so zale nekatere	pruske, nemške bele hčere
zapeljive neugnanke.	so zabavne ljubke znanke.
Za Lombardke, za Rimljanke,	Naj pred miki Egipčanke,
Ženevljanke naj gori	Grkinje vsak obstoji,
mi srcé, za Pjemončanke:	ali Španke, Kastiljanke:
lepših kot v Parizu ni.	lepših kot v Parizu ni.

Ne veljajo pod večere
 ne Bretonke, Tulužanke,
 — uženo, tako mi vere,
 ti dve neustrahovanke
 izpred Luvra — Angličanke
 (naj bo konec litanij)
 al Pikardke, Kaležanke:
 lepših kot v Parizu ni.

Daj Gospod, da Parižanke
 pojde glas na vse strani.
 Naj opevajo Talijanke:
 lepših kot v Parizu ni.

SONET

PIERRE DE RONSARD — MIRKO PRETNAR

Ko starka boš sedela ob ognju in te sila
 let težkih bo klonila ob sveči sključeno
 nad tkivo in boš pela pri sebi polglasno:
 Ronsard me je slavil, ko sem še lepa bila,

ne bo ob tebi dekle, ki ne bi se zdramila
iz spanja, če zgrudilo jo delo je trdo,
a ob imenu mojem bo dvignila glavo
in te z zavistjo nemo prevzvišeno motrila.

Telo bo moje v zemlji le prah še in pepel,
bom v senci mirte blagi in večni mir imel,
a tebe čas bo držal vso zgrbljeno in velo.

Žal za ljubav ti mojo in svoj ponos hladan
takrat bo. Ne odlašaj veselja iz dneva v dan,
nabiraj zdaj življenja si cvetje razcvetelo.

NARCIS GOVORI

PAUL VALÉRY — MIRAN JARC

Narcissae placandis manibus.

Otožne sestre lilije, ves po lepoti mrem,
o, kdaj v nagoti vaši se lepega uzrem!
V tišini k vam, o Nimfe, vodne bajne vile,
brezupne moje solze bodo zamolile.
Zdaj sončne hvalnice gasnó...

Že je večer

in zlate trave žuboré v temino sveto
in mesec zli zrcalo dvignil je nad vir,
ki gol ni več odseval pod nočjó razpeto.
O, moj safir, vtopljen v ubrano trsje to,
ker sem otožno lep, kako trpim bolnó!
Safir prastari, ti si vir mi čarodejni,
kjer sem izgubil davnih ur smeh blagodejni.

Kak objokujem tvoj usodni, jasni sij,
zlonosni vir, ki ukazuješ mi trpeti,
v sinjini smrtni hlastno sem vsesal oči
v podobo svojo, ki krasé jo mokri cveti.
O, večna bol, ki vzdaješ jo, obraz moj mili!
Zdaj preko sinjih gajev teh in sester lilij
preliva se samo še ametistno bleđa,
zadostna luč, da zaročenca mi obsveti
v zrealu, ki opojno trpko name sveti,
iz tebe, ametist, moj blazni sen me gleda!
Glej, v vodi: moja polt iz rose, mesečine
se iz zvijačno posmehljive pne gladine.
Roké srebrne, — glej, vsak njihov zgib čist spev —

počasne, v zlatu divnem so se utrudile,
zaman jetnika v mreži listov so prosile,
mračnih bogov imena mečem zdaj v odmev!

Zdravstvuj! Odsev zgubljen, na mirnem valu vjet,
Narcis, poslednja ura z rahlim vonjem boža
nežno srcé. Na prazen grob položi cvet —
pokojnikovim manom bo nagrobna roža.
Kot z rožo ustnico naj mu poljub utrinjam,
naj pester šar spokojne sanje mu pregrinja.
Zdaj noč pošepetava, daljna in samotna,
čášam, ki lahna polni bleđa jih senčava,
a dolgim mirtam luna roga se igrava.

O, božje te častim pod mirtami, Temotna.
Telo, v samoti razcvetelo, v trpkem slaju
zrcali se iz vóde v spavajočem gaju.
O, to teló, mladeniško, deviško nežno!
Presanjati na mahu uro lažno bežno!
Zamolkla blaženost globoki gaj napaja.
Zdravstvuj, Narcis, umri! Somračje že piščali
po sinjem svodu, ki zavit je v temni halji,
žalobne speve zvočne črede, ki odhaja.

Lepota v speči vodi, nema in pobožna,
večeru slična, naj na biserna in rožna
ti usta dam uročni, nočni ta poljub,
da zadrhti kristal, ki ga skali moj up.

Telo izgnano moje, odnesi ga v temino,
piščal osamljena, ti toči v mesečino,
v srebrne čaše daljna plakanja.

PARIZ V MAJU

PIERRE ALBERT-BIROT — MIRAN JARC

Sončni bulvar gre naravnost v srcé skoz pomlad, sladkorček nebeški,
majhen oblak je kot samoveznica.

Eifflov stolp ne razume ničesar. Široko noge je razklenil,
sédel na klop bi in se zgovarjal

s paznikom, in trocaderski muzej bi posetil še, da bi uveril
Gotika o svojih čuvstvih kvadratastih.

Ali ker venomer gôde samo o Razstavi, stoje je zadremal,
zroč na ladje, ki plovejo mimo.

Malo in malo še, pa obvisi mi na ustnih Pariz kakor svaljčica,
 da ga izpuhnem v dimu pomladnem.
 Polna pomladi so usta mi. Kaj nameravaš. To bôde v oči.
 Barve v sijočih snopih kričijo.
 Sinje koprene! Zgrinja Pariz jih po vrtilih miru, kjer vdihavam
 svežost svojih deročih poemov.
 Avto, metró, avtobus. Vse to vrenje. Strgajte ven te tapete,
 dajte nazaj mi šum velemesta!
 O, jaz ne dam si vzeti krivulj, ki jih sonce zabada v Pariz.
 Bog sam stopa po ulicah hrupnih.
 Vi plovete v valih ljubezni, ki mreži vas. Danes živi vam v zavesti,
 mrzlični zdaj, ki žene motorje.
 Jaz pa z vesoljstvom pirujem in dušo imam, ki mi diha iz prstov.
 Večnost imam, ki igra mi na čelu.
 Naj ura obrača strani, dovolj še ostane papirja. Pogledi
 cvetke so, ki jih poklanjamo soncu.
 Moja radost pa koraka od Palais des Rois do l'Étoile Impériale
 v svetlem življenju pod drevjem zelenih
 nežnosti. Vse je veselje v mojem telesu. Poletje držim
 v roki in rokavice. Obzorja
 vsa so na mojem peresniku. Kopljemo se v geometričnih mislih,
 ki jim kompas in ravnilo je nada.
 Človek je sadež, poln živega soka, začinjenega s poezijo,
 hrano poetov, pa ga pojéš
 slastno, ker veš, da ta sadež si sam.

K O R E N I N A V Z E M L J I

I V A N Z O R E C

I.

 rlepu, bogatemu, a samogoltnemu kmetu, je sin Janez že
 pred dobrim letom pobegnil v Ameriko. — «Sit je bil očetne
 sitnosti, pa se je izpeljal iz gnezda», je soseska vedela. —
 «In prav po očetovo je bil trinast ko kujav konj; tako
 seveda nista bila za vkup.» — «Stari zdaj kar nori od togote in
 sramote.» — Oče mu res ni mogel odpustiti tistega bega. Odkar
 se pomniti dá, še nihče ni tako užalil Trlepovine.
 Ali fantin — da bi ga končaj! — ni doma imel Amerike in dela

in vsega za vase in za nase? Prav treba se mu je ubijati in priditi tam notri na drugem koncu sveta!

Domačija je ob vsakem delu pogrešala sina, ponosni oče je od užaljenosti pobešal glavo in z jezo mislil nanj podnevi in ponoči. In da bi bila nesreča še večja, je to jesen umrla Trlepka, drobna, krotka in potrpežljiva ženica.

«Bog jo je rešil, saj ob samopridnem dedcu ni imela nič dobrega.»

«Nikoli ji ni privoščil prijazne besede, le na delo jo je gonil, čeprav ni bila kaj posebno zdrava in trdna.»

«Da, pohlevna ženica je kakor sveča gorela v ljubezni do domačije in ugasnila, ko ni nič več mogla.»

«O, trd je bil, trd — da bi ga vrag!»

«Tak je. Ampak v srcu je lahko dober, samo pokazati ne zna tega.»

«E, nikogar ne mara, samo zemljo ima rad in nikoli mu je ni dosti; če bi mogel, sedem gruntov bi spravil podse.»

To je bilo res. Rad je imel zemljo, z vsemi koreninami je bil zraščен z njo, a zdaj je tudi delati moral sam in se jeziti z dninarji.

Če bi bil Janez doma, kar izročil bi mu domačijo. Tako bi dota prišla k hiši in mlada, trdna delavka. A kako bo zdaj sam z do-raščajajočo hčerjo Maričko?

Ob nedeljah popoldne je hodil med njivami, travniki in po hosti, lepi ko vrt in očiščeni ko opleta njiva.

Otožni pogled mu je begal po polju, sopečem s toplimi dihi in valovečem v napete rebri. Po zgodnjih cveticah so se obešale z rumeno bero onogovičene čebele, da bi se nasrkale redkih sladkosti za mili domek; nad njimi so plesali lehkomišelní roji svatujočih mušic.

Iz navade so mu oči šle do svetlega vremenskega preroka vrh rdečega zvonika in obstale na vasi, obliti s polnim solncem in tiščéči se ob reber kakor otrok ob materine prsi.

Bele hišice so prijazno mežikale skozi sadovnjake; okna z modrimi okvirji so gorela v solncu in strmela v zeleno dolino, obrob-ljeno z bukovjem, hrastovjem in smrekovjem; pod nebo se je sukljal tenak steber dima in pršil v krotkem vetreu.

Oh, in tistale bela lisa sredi velikega vrta, tista mogočna hiša, iznad vseh gledajoča po lepem polju in dragocenih travnikih ob Témenici in tja v krasne hoste, je ponosna Trlepovina.

Vse je bilo lepo, tiho in domače.

Misli, od jeze težke in od ljubezni vroče, so se mu igrale po lepem polju, travnikih in hosti.

«Saj ni drugače: po Janeza bom pisal!» je siloma premagoval trmoglavost in ponos.

Pa se ni mogel odločiti, preveč bi se ponižal pred sinom, se mu je zdelo.

«Marička,» je zato rekel nekoč po večerji, «pa piši Janezu, naj se vrne!»

Kakor da je pala z njega velika teža, ki jo je nosil predolgo, se je oddehnil in zagledal pod mizo. Saj res, kaj pa bi drugo? Sin je le sin in star je tudi že zadosti.

«Saj sem mu že pisala», je Marička priznala in boječe pogledala očeta.

«Kaj? Kaj si mu pisala?» se je začudil in skoraj ustrašil, da sam ni vedel zakaj.

«Da smo mater pokopali; da je pri nas zdaj sama žalost; in da bi ga vi radi domov.»

«Vse je res, le o meni si pisala, kar si sama mislila. Kdo ti je velel, da piši tako?»

Rad bi bil napravil hud obraz, pa mu je bilo preveč všeč, da je ugenila njegovo misel.

«To vsakdo vé, če vas le pogleda», je tiho ugovarjala.

«No, ti me gledaš nápek!»

Nobene več ni rekel, se brž prekrizal in šel venkaj.

Zunaj se je nasmehnil:

«Prebito dekle, glej, pravo je ugenilo.»

Ves čas je nestrpno čakal sinovega pisma. Pa minuli so meseci in meseci, samo pisma od nikoder ne.

Spet je bila pomlad. Hodil je ob parobkih muževnih host in se gubil v premnoge misli, posedal na črvojednih štorih in gledal po dolini, po lahko napeti rebri dolgih njiv, po solnčnih goricah, povsod. A oči so mu naposled zmerom obstale na ljubi Trlepovini. Od otožnosti in nestrpnosti, ko sinovega pisma le ni bilo, je kar medlel. Peklo ga je in grizlo, pomislil pa vendar ni, da on, oče, sinu ni še privoščil nobene besede ne.

Kar ti je pal v hišo poštni sel z Janezovim pismom. Marički piše o žalosti za materjo; ali domov ne misli še. Izvoljen je drug državni predsednik in zdaj se prav dobro zasluži. Tudi bi prav za prav ne mogel na pot, ker bo kmalu — zibal. Oženil se je že lani, Mivčevo z Dolge njive je vzel. Oče le naj lepo gospodarijo kakor se njim samim zdi, domov ga še ne bo tako brž.

Trlep si je segel v lase in skoraj zarjul:

«Oženil se je —! V Ameriki —! Kakovo je vzel —?»

Marička je videla, da se oko kali očetu. Ali mož se ni razjokal,

le pismo je pograbil, ga jezno zmečkal in pohodil, kakor da bi nad sinom samim hladil strašno togoto.

«O ti —!» je ječal in dirjal po sobi.

Koliko se je veselil in težko pričakoval sinove vrnitve, kako mu je vse odpustil in še domačijo namenil, — on pa gre in tako odgovori...!

«Zdaj je konec...!» je postajal in se prijemal za glavo.

Vsi računi, vsi sklepi in načrti so se podrli predenj; kar je tako lepo namenil, je zdaj kakor jarek čez vozno pot.

In kako se mu bodo posmehovali — po devetih soseskah bo šla njegova sramota: Trlepov edini sin je pobegnil v Ameriko in se tam obabil s tako in tako...!

«No, le čakaj, srborito fantè!» je kazal zobé in tiščal solzé.

Potr in v tej uri postaran je z drsajočimi koraki prišel venkaj. Pred hišo mu je kipeča togota še bolj šinila v ude. Odvihral je na polje, kakor vselej, kadar so ga trle skrbi ali mu je bilo kaj dobro premisliti.

Marička je plaho gledala za njim in jo je skrbelo, s kakovim sklepom se bo vrnil.

Dan je bil lep kakor velik praznik. Pomlad je pod polnim solncem prepevala pozdrav gizdavi Vesni. Ozimina je lepo prezimila in zdaj zelenela v širokem upanju. V hosti so si odpevali krilati svatje. Gorak veter se je ujel v dolino in se ji klanjal z drevjem, da bi ga pustila vèn. Po nebu so se lovile bele ovčice in bežale nekamo daleč za obzorje. In po sredi doline je srebrela Témenica, solnce se je kopalo v njej.

Trlepu ni bilo mar vse te lepote: pregrda mu je bila usoda, žalost prevelika, jeza prestrašna.

«Mivčevo si je naprtil, osebnjico je vzal, oče je pijanček in mešetar!» je tožil njivam in klel ves svet, s togoto pa mu je rastel hud sklep.

«Ne bo drugače, že vidim: Sina nimam več, kar Marička naj dobi domačijo. Samo zase moram še poskrbeti.»

Ta sklep ga je nekoliko pomiril, da se je oddehnil, kakor bi mu težko, žuleče breme zdrsnilo z ram. Pokojnejši pogled je božal prijazno domačijo. Solnce je lezlo za Višenjske hribe in teklo z zlatom posuto pot na mlado polje in žarelo v oknih vaških hiš.

«Ali se res moram umekniti?» je dvomil, ko se je vračal domov. «Če je kmetija še tako lepa in dobra, mora opešati, če ni gospodinje in trdnih, mladih rok gospodarjevih», je spoznaval nemoč, ki si jo je že predolgo tajil.

O, tudi zdravja ni bil več pravega. Nikoli ni vedel, kaj je bolezen, zdaj pa ga je ob vsakem vetrnem ali vlažnem vremenu šivala

huda skrnina. In hiral je in slabel ob duševnih bojih, ki so mu kar vidoma pili moč in mračili občutje.

«Ha, da bi zemljo, ki sem jo vse življenje pojil in gnojil z znojem svojega truda, zdaj zadegal v golt osebénjekom —?! Nikoli, pa če naj se ob tej priči pogreznem!» se je, tevsajoč po polju, veril v jezi in žalosti.

Sosedje so ga opazovali in opravljali kakor so znali.

«Kaj neki kuha zdaj?»

«Nič pametnega, prevelika togota ga lomi.»

«Najpravše bi bilo, če si življenja ne bi delal težjega nego je.»

«Jezi ga, da se Janez ni vrnil in tu vzel bogate ženske.»

«Starega je sam napuh in samopridnost. Sin bi bil moral vzeti tisto, ki bi mu jo bil stari pokazal.»

«Pa tak zakon ni zmerom pravi.»

«Dopovedi to staremu trmoglavcu, dopovedi, če moreš!»

«Ampak kuha ti bržkone res nekaj. Večkrat ga vidim, kako postaja pri Goršeli.»

«O, nasmukal jo bo, da ga bo pomnila. Vdova je že več let, stara še ne tako in čedno domačijo ima. Nemara jo kupuje od nje, kakor jo je že hotel spraviti podse kmalu po Goršetovi smrti, pa ona ni marala in tudi omožiti se ne, čeprav so se ji ženini ponujali. Zdaj bi jo utegnili preslepiti, ko ženska vidi, da ji sami gre vse bolj v nič ko v prid.»

«Kaj pa, ko bi —? Saj veš: vdovec on, vdova ona.»

«Nekaj res kuha. Trlep je Trlep.»

II.

Po dolini je zavrelo: Trlep bo dal prepisati na Maričko!

«Janeza misli kar zavreči», so zmajevali z glavo.

«O ti preklicani dedec!»

Vsa bližnja in daljna sosenska se je čezdalje bolj sračila nad njim, on pa je hodil po polju, se tepel s pametjo in vzdihoval:

«Otroci... otroci...!»

O, dokler so majhni, kakor piščeta življajo okoli tebe, na kolena ti sedajo, radi te imajo in slušajo; ko odrastejo, ti sedijo na srcu in se upirajo, da imaš z njimi le žalost in jezo.

«Otroci... otroci...!»

Jezen je bil zmerom bolj in kar grizlo ga je, da ima osebénjico za snaho.

«Ampak na Trlepovini ona nikoli ne bo gospodinjala!» je robantil. Od vroče togote in slepe trmoglavosti se je tudi tačas kar zadihaval, ko je osorno velel Marički, naj se opravi, da pojmeta do notarja in sodnije.

Maričko je očetov povelek bolj ustrašil ko razveselil.

«Oče, nikarte, prehudo bi bilo Janezu, če domačije ne bi dobil on», je prosila za brata.

«Nimam ga več, ne jemlji mi ga v misel!» je hropel.

«Oh, ko se vrne, kaj bo? Matere ne bo več našel in dóma ne...»

«Ali bi rada, da bi ti osebnjica rezala kruh?» je rohnel. «Ne cveli me še ti! Če mi boš vlekla na njegovo plat, bom šel in vse vkup prodal in zadejal!»

Poznala je očeta in vedela, da bi tudi to utegnil storiti. Zato je molčala in se lepo vdala.

In sta šla.

Za njima so gledali, kakor za ženinom in nevesto, ki gresta vabit v svate.

Marička je bila vsa rdeča od razburjenosti in molčé premišljevala, kako lepo bo gospodinjala.

Trlepu je šlo skoraj na smeh, da jo bo tako zagodel Janezu in vsem, ki mu privoščijo osebnjsko snaho in ki mislijo, da je Trlep kar tako. Ko pa mu je pogled planil po lepem polju, kadečem se v jutranji soparici, se mu je inako storilo. Milo se je oziral, kakor ne bi oči mogel odtrgati od umikajoče se domačije. Zdelo se mu je, da se vsaka bil na polju pripogiba k njegovim nogam in da boleče ječé puhteče njive, ki so rod za rodom pile znoj ponosnih Trlepov.

Mož je vzdihnil in pogledal Maričko.

«Omoži se, če te mara kdo!» jo je skušal. «Saj se imaš na kaj.»

«Pa ni treba, ko ste vi tu in gospodar še dalje, če hočete», je v zadregi rdela, a misli so se ji précej začele gubiti in zapletati pri tem ali onem fantu.

Izbranega, Bog ne zadeni, ni imela nobenega. Duša ji je bila čista kakor lilija ob rosnem jutru, še nikoli nihče je ni udaril po deviškem srcu, vse sanje so ji bile nedolžne in pobožne.

«No, pa se še kaj premisli!» je dejal in mu je bilo prav, da bo lahko izbiral vsaj zeta.

E, ko se bo razvpilo, da je Trlepovina prepisana na Maričko, bodo ženini pritisnili, kakor koza za soljo. Kaj ne bi: — taka domačija!

O, pa ni samo lepa domačija klicala snubcev; tudi Marička z velikimi in kakor potočnica modrimi očmi, s podolgovatim, zdravo polnim in sladkim licem, da se ga človek kar nagledati ni mogel, in z visoko in močno postavo je bila kakor ustvarjena za srečen zakon.

Ženini so res pritisnili.

Trlep jih je pisano gledal in se veselil, da je Marička sama brž

spregledala vsakega. Ta je bil brez dote, a je široko, samozavestno hlačal in menil, da je že zgolj njegova mladostna in moška moč vredna Maričke in Trlepovine; drugi ni skrival, da mu je največ do Trlepovine; še kateri drugi se je plašil bodočega tasta in malo-dušno umikal, preden mu je bilo ziniti zadnjo besedo.

Marička se jih je gladko otepala vseh po vrsti, najbolj pa tistih, ki so ji brez očetne vednosti prestrezali pot ali ji pod okno hodili naučeno vzdihovat skovane prisega fantovske mesečnosti.

A ko se je oglasil Kraševčev Nace, priden, zelo gospodarstven človek pri tridesetih letih, ji je srce zakoprnelo.

«Nisem mogel drugače, anti kar priti sem moral, da te moško vprašam, ali bi ti bilo prav, če bi te zasnužil pri očetu», ji je brez ovinkov povedal.

Tako so na Trlepovini kmalu imeli ženitovanje, ki je trpelo tri dni in tri noči, še čez.

Marička in Nace sta se rada imela; v mladi, motoglavi sreči še čutila nista, da Trlep ni dal vajeti iz rok in da sama nimata nobene besede pri hiši. Srečna zakonca sta vendar stregla očetu, kolikor in kakor sta vedela in znala.

Trlepu se je prav dobro godilo. Kar pomlajal se je, kmalu se je začel še lišpati in lepšati, da je bil kar fantovski.

«Ohó, kaj pa to pomeni?» so sosedje dvigali obrvi.

Trlep se je muzal in ukazoval, kakor da ni mladega gospodarja. Karkoli sta mlada dva ukrenila doma ali na polju, je precej osorno ovrgel.

Marička je hudo trpela, ko je videla, kako težko se ji mož pre-maguje, da se ne bi uprl trdemu tastu.

Nacetu je bilo res čez glavo, kar je Trlep počel. Misli so mu uhajale domov, kjer je gospodaril njegov edini, neoženjeni brat z materjo in s staro deklo.

Kraševčevina je bila ob malem potoku v ozki dolini. Hiša je imela tudi krčmarsko pravico. Stala je bolj na samem.

Ko pa je še tisto zimo na hitro umrl bolehni brat in mu zapustil domačijo, je v Naceta šel velik ponos. Odleglo mu je, da je lahko zamahnil z roko in rekel:

«To je zares moje, tu sem jaz gospodar!»

Trlep ni dal in ni dal do sebe.

Ne samo, da ni Nacetu na Trlepovini dal veljati nobene, ne samo, da se je nanj in na Maričko zadiral za prav in za neprav, — še po Kraševčevini je posihmal lazil in ukazoval, kakor bi bilo vse njegovo.

Bil je kakor voda: poln nemira, poln nejevolje in venomer je nekaj rinil, motal in vrtal.

«Le kaj neki se je ugrelo našemu očetu?» sta mlada dva ugibala. «Glejte, nobene sile mu ni, vsega ima zadosti, pa še ti vije in vpije, da že res ni ničemur podobno!» so se tudi sosedje zgledovali. «Krivi ju kakor vrbno šibino, posebno Naceta, Zakaj —?» «Kesa se, da je dal iz rok in se umeknil na zapeček.»

«Saj se ni.»

«Pa on vendarle misli, da se je.»

«E, vsaki hiši udari ura: očetu luč, sinu ključ.»

Res, vest ga je mórala, da je gledal vase in se bøl z mislimi, ki so bolj in bolj uhajale do zavrženega sina.

«Na dveh domačijah šarim, ko pa se bo vrnil sin, ne bo imel kam leči.»

A ko se je spomnil osebnjske snahe, je stisnil pesti in dvignil oči:

«Naj tak sin gre, kakor je svet dolg in širok, domačije in očeta iskat — sam si je zapravil oboje...!» (Konec prih.)

MIKLOŠIČ FRANC

RUDOLF KOLARIČ

(Konec.) *

Toda ne samo s slovanskimi, temveč tudi z neslovanskimi — indoevropskimi, da, celo z neindoevropskimi jeziki se je Miklošič veliko bavil. Posebno sta ga zanimali rumunščina in albanščina ter je s svojimi obširnimi spisi o rumunskem in albanskem jeziku postal celo začetnik rumunske in albanske filologije.

Rumunščine se tičejo sledeče monografije: 1. Die slavischen Elemente im Rumunischen (Denkschr. 12. 1861, 70 str.). 2. Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten (Denkschr. 30. 1879, 66 strani). V drugi razpravi govori Miklošič najprej o Rumunih v vzhodni Istri, ob severnem in južnem pobočju Učke Gore (Monte Maggiore), v tako zvani Čičariji, in katerih je bilo pred skoraj petdesetimi leti, ko je Miklošič to študijo napisal, še nekaj nad 3000. Danes so se že po večini pohrvatili. Dalje piše o Rumunih na srbskem in hrvaškem ozemlju, o takozvanih Vlahih ali Morlakih. Bili so zvečine pastirji ter so se s čredami selili iz kraja v kraj. Nekdaj so bivali tudi na otoku Krku, na vzhodni obali Jadranskega morja ter, kot že omenjeno, v Istri.³⁰ Na sever, v Karpatsko ozemlje pa so prišli

³⁰ Tudi na Slovenskem imamo sledove o Rumunih v Rumunji ali Rumanjji vasi na Dolenjskem blizu Dolenjskih Toplic (zemljevid Mat. Slov. ima Romanja Vas). Za njihovo eksistenco priča že samo ime (Rumania). Pa

Rumuni kot nomadi v maloruske in poljske pokrajine ter celo na Češko, oziroma na Moravsko, kjer so znani kot moravski «Valaši». V razpravi navaja Miklošič tudi obširen dialektološki material iz narečij opisanih Rumunov, ki so mu ga pa deloma poslali tudi drugi. 3. Rumunische Untersuchungen. I. Istro- und macedo-rumunische Sprachdenkmäler (I. del Denkschr. 32. 1881, 92 str.; II. del Denkschr. 32. 1882, 94 str.), podajajo samo jezikovni material, ki ga je zvečine dobil zopet od drugih. 4. V Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, 5 zvezkov, ki so izšli v Sitzungsber. 98. 1881, 34 str.; 99. 1881, 72 str.; 100. 1882, 78 str.; 101. 1882, 94 str.; 102. 1883, 74 strani, je obdelan vokalizem, konzonantizem in glasovne skupine rumunskega jezika. — S temi obširnimi in temeljitimi razpravami o rumunskem jeziku si je Miklošič popolnoma upravičeno zaslužil rumunsko odlikovanje «komendnika reda Zvezde Rumunske» (Murko, LMS 1891, 251) in častno članstvo rumunske akademije v Bukarešti.

Nič manj znamenite in temeljite niso njegove Albanische Forschungen, izišle v treh delih, in sicer: I. Die slavischen Elemente im Albanischen (Denkschr. 19. 1870, str. 337—374). V uvodu govori na kratko o razširjenju albanskega plemena, o jezikovnih virih albanskega jezika, (navaja vso albansko literaturo od najstarejših dob pa do leta 1868), podaja pregled albanske fonetike in pravopisa ter preide nato k pravi razpravi o jeziku in sicer obravnava tukaj slovanske elemente v albanščini. V II. delu (Denkschr. 20. 1871, str. 1—88) obravnava Die romanischen Elemente im Albanischen, kjer navaja najprej 950 besed romanskega izvora, potem pa pojasnjuje glasoslovje teh romanskih elementov. III. del (v istem zvezku Denkschr. str. 315—323) pa razlaga Die Form entlehnter Verba im Albanischen und einigen anderen Sprachen (nemščini, novogrščini, srbščini, bolgarščini, rumunščini, finščini in lapščini).

V Sitzungsber. (65. 1870, 38 strani) je izšla razprava Die slavischen Elemente im Neugriechischen, kjer Miklošič dokazuje, da novogrščina nima niti v glasoslovju niti v oblikoslovju ničesar slovanskega, pač pa nekoliko v slovarju. — Študija Die slavischen Elemente im Magyarischen (Denkschr. 21. 1871, 74 str.) obravnava po abecednem redu 956

tudi ustno izročilo v kraju samem in v okolici pripoveduje, da so pradedje današnjih prebivalcev te vasi, ki so danes seveda Slovenci, prišli iz Rumunije. Kdaj in odkod natančno so prišli, ne vem.

slovanskih besed, ki so bile izposojene v madžarski jezik ter se tičejo vseh vrst javnega in zasebnega življenja. V uvodu pa priznava avtor sam, da vse besede niso popolnoma zanesljive; vendar pa teh ni ravno dosti. Drugo izdajo te Miklošičeve študije je za njegovo sedemdesetletnico priredil Wagner leta 1884.³¹

Slavne in še danes ne popolnoma ocenjene so Miklošičeve obširne in temeljite razprave o Ciganih in ciganskih narečjih, katerih je izšlo pod naslovom *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas* 12 zvezkov v *Denkschr.* zv. 21.—31. ter imajo skupaj 835 strani velikega (kvart) formata, ter štiri študije z naslovom *Beiträge zur Kenntniss der Zigeuner Mundarten* (I—II v *Sitzungsbericht* 77, 36 strani, III v *Sitzungsber.* 85, str. 555—562 in IV v *Sitzungsber.* 90, str. 245—296). Že samo po teh številkah je mogoče soditi velikost in obširnost teh študij, ki pa ni prav nič na kvar njihovi temeljitosti. In posebno v njih je pokazal Miklošič svojo vsestransko jezikoslovno in filološko-historično erudicijo ter obširno znanje, metodičnost, sistematičnost in bistroumnost razlaganja.

Najmanj se je Miklošič bavil z **recenzijami**. Recenziral je vsega skupaj, kolikor sem mogel dognati, šest del. Ocenil dveh, namreč Boppove primerjalne slovnice in Ostromirovega evangelija v izdaji Vostokova, smo omenili že zgoraj. Dalje je ocenil Fröhlichov ilirsko-nemški slovar (Wien 1853) in odklonilno, dasi strogo objektivno, recenziral Hankovo izdajo «Ostromirovega evangelija», oboje v *Zeitschr. f. d. österr. Gymn.* IV, 1853, 315—318, ozir. 388—400. Ostali dve pa prav za prav niti ocenil nista, temveč le bolj prijateljski oznanili dveh Daničičevih del in sicer I. dela *Српске синтаксе*. Београд 1858 (*Српске Новине* 1858, št. 97) ter *Рјечника из књижевних старина српских* (Видовдан 1862, št. 38). Kratko oznanilo je napisal tudi o knjigi bivšega učenca Gr. Kreka, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*.

Mitologije se tiče edina razprava *Die Rusalien. Ein Beitrag zur slavischen Mythologie* (*Sitzungsber.* 46. 1864, 20 strani), kjer si razlaga ime teh vil iz latinske besede

³¹ Semkaj spadajo še sledeče tri razprave: 1. *Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze* (*Sitzungsber.* 118. 1889, 26 strani); 2. *Мађарски ћирилским писменима* (*Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, III. 1889, str. 1—10) in 3. *Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen* (*Sitzungsber.* 120. 1889, 12 strani).

rosalia, ki pomeni «binkošti» ter je v istem pomenu bila izposojena v grščino kot *ῥοσάλια*. Beseda je prišla tudi k Slovanom: hrv. rusalje, rusalji, sloven. risale «binkošti» itd. Po vsi priliki je slovanski poganski praznik vil-moral sovpadati s katoliškim binkoštnim praznovanjem ter so odtod ruske vile dobile svoje ime.

Pravnozgodovinskega značaja pa je študija *Die Blutrache bei den Slaven*. (Denkschr. 36. 1887, 86 strani), ki pojasnjuje ta pojav po njegovem pomenu, izvoru in razvoju pri slovanskih in tudi neslovanskih narodih.

Že zgodaj je Miklošič spoznal potrebo centralnega slavističnega časopisa ter je leta 1851. izdal prvi zvezek že večkrat omenjene *Slavische Bibliothek*, v kateri so članki raznih avtorjev (Karadžića, Daničića itd.), nekaj pa je tudi Miklošičevih. Tako tudi njegov znameniti odgovor na sumničenja Václava Hanke iz Prage, ki je celo v Časopisu Češkega Muzeja trdil, da so nekatera Miklošičeva dela, ki so izšla pred l. 1850. prav za prav dela Kopitarja, torej plagiat. Taka nesramnost je tudi sicer mirnega Miklošiča užalila v dno duše ter mu je zato v svojem časopisu odgovoril v precej grobem tonu. Že naslov sam: *Entgegnung auf Herrn Wenzel Hanka's Albernheiten und Lügen* (str. 267—321), priča o tem, še bolj pa izrazi kot *Idiot, beispielloseste Arroganz, der grosse Interpunctionszeichenkritiker* (ker mu je kritiziral in postavljaj v naslovnih listih nekaterih knjig vejice in pike), *bodenlos unwissend* itd. itd. Na vprašanje: *Ist Herr Wenzel Hanka in Prag ein Slavist?* odgovarja Miklošič po pretresu in zavrnitvi vseh očitkov, «dass er (t. j. Hanka) daher auf den Namen eines Slavisten nicht den geringsten Anspruch hat (str. 316) ter ironično vzdihuje nad ubogo praško univerzo, da sme v njenih dvoranah «ein Charlatan wie Hanka sein Maul aufmachen». S takimi, podobnimi in še hujšimi priimki je hotel Miklošič svojega obrekovalca streti in uničiti. Vendar mu je bilo tega ostrega odgovora pozneje žal in je priznal že v uvodu k I. zv. *Slav. Bibl.*, da take polemike ne pospešujejo znanosti ter želi, da bi se skoraj pozabile.

Drugi zvezek *Slav. Bibl.* pa je izšel šele leta 1858. in ga je izdal skupno z zgodovinarjem J. Fiedlerjem. Tudi tukaj je več Miklošičevih sestavkov, ki pa smo jih itak že navedli. Naj omenim le še njegov epilog k Valjavčevim pravljicam iz okolice Varaždina (str. 169—170), kjer je pozval Slovence, naj rajši zbirajo narodno blago ter obsodil in zavrnil tedanjo ilirsko mešanico: «Doch die Leutchen haben wichtigeres zu thun: sie grübeln über

die Urgeschichte der Slovenen³², von der wir nichts wissen können, und bedenken nicht, dass wir von jener Geschichte unseres Volkes nichts wissen, von der wir was wissen könnten; unbekannt mit den Elementen der Sprachphilosophie entwerfen sie die Grundzüge zu einer allgemeinen slavischen Literatursprache und bedenken nicht, dass wir jene Sprache, die uns Gott gegeben, nur halb kennen» (str. 170). Te Miklošičeve besede so bile za takrat končna avtoritativna obsodba ilirščine (I. Prijatelj, ČJKZ V. str. 67).

Miklošič je izdal tudi I. del Kopitarjevih spisov z naslovom: *Barth. Kopitars kleinere Schriften sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts*. Wien 1857. Drugega dela pa radi slabe razprodaje prvega ni mogel izdati.

*

Miklošičev vpliv na slovensko šolstvo in na razvoj slovenskega pismenega jezika se navadno podcenjuje, v resnici pa sega v najbolj zakotno vas. Leta 1849. je bil nekaj mesecev udeležen pri prevajanju državnega zakonika, ki je imel v takratni ilirski zmedi odločujoč vpliv na slovenski jezik. Prvi zvezek je celo sam poslovenil (Prijatelj, ČJKZ V, str. 17). Bil je tudi član komisije za slovensko pravno terminologijo, ki jo je 1853. izdal M. Cigalè. Miklošičeva gramatična dela so bila vedno najvišja instanca v slovniških prepirih in po njih so slovenskemu jeziku dajali pisatelji smer in obliko (Prijatelj, l. c. 66 sl.). Njegova primerjalna slovnica pa je bila za vzor slovnici skoraj vseh slovanskih jezikov, tako n. pr. Janežičeve slovenske, Šumanove slovenske (ki jo je leta 1881. izdala Slov. Matica), poljske Maleckega (1865),

³² To meri na Davorina Trstenjaka (I. Prijatelj, ČJKZ, V, 67), ki je takrat s svojimi fantazijami mučil slovenske bralce. Trstenjak je to pikro opazko Miklošiču zelo zameril kot pripominja že Anton Trstenjak v svojem pismu Fr. Levcu z dne 25. aprila 1882., ki mi ga je z nekaterimi drugimi vred, ki jih navajam, dal na razpolago g. univ. prof. dr. I. Prijatelj, kateremu za to prisrčna hvala. A. Trstenjak pravi tu dobesedno: «Gosp. D. Trstenjak sovraži, ali kako bi dejal? Miklošiča, ker ga je Miklošič ne po imenu prijel v Slav. bibliothek, kakor je znano.» Dav. Trstenjak je bil takrat ravno zato tudi proti temu, da bi Slovenska Matica Miklošiču za sedemdesetletnico (1883) priobčila Miklošičev življenjepis, ki ga je napisal Ant. Trstenjak. Poslednji namreč pripoveduje v omenjenem pismu, da je Davorin Trstenjak pisal dr. Simoniču na Dunaj, «da ve o Miklošiču mnogo dobrega in slabega» in pa, da «Grosse Geister wollen nur von ebenbürtigen Geistern besprochen werden». Ant. Trstenjak omenja še dalje: «Značajno je, da sta Caf in Trstenjak (t. j. Davorin) očitala Miklošiču t i s k a r s k e n a p a k e! Navadno pod parolo: tudi Mikl. se je motil! Seveda, dejal mi je Miklošič: jaz (Mikl.) bi bil srečen, ako se ne bi nigdar motil».

Osadcove maloruske (1863, 3. izd. 1876), srbskohrvaških Daničića, Berlića, Budmanija in V. Pacela ter bolgarske bratov Cankovih (Jagić, Иcrop. 715).

Njegov slovensko-nemški slovar (rokopis v štirih zvezkih, obsegajoč 287 pol) je uporabil M. Pleteršnik v svojem slovensko-nemškem slovarju (glej Slovarja I. del, str. III.).

Temeljito pa je Miklošič posegel v slovensko šolstvo in s tem ravno na razvoj slovenskega književnega jezika s svojimi čitankami ali «Slovenskimi berili», v katera je sprejel in tako sankcioniral več pravilnejših in polnejših vzhodnoštajerskih oblik. Ta berila so utrdila slovensko pisavo. Izšla pa so: Slovensko Berilo za peti gimnazijalni razred. Na Dunaju 1853, za šesti 1854, za sedmi 1858, za osmi 1863. Slovensko Berilo za osmi gimnazijski razred je v drugič nekoliko predelano izdal leta 1881. J. Navratil, ki je v glavnem obdržal razdelitev in uredbo prve izdaje ter pravopis, kot pravi v uvodu (str. VI). V berilih so priobčeni tudi Miklošičevi sestavki in sicer v onem za peti razred: Nekoliko poljskih pregovorov (str. 6—7); prevod J. Kochanowskega pesmi Lipa (str. 22); Pripovedke iz češke historije (str. 91—96: 1. Čeh in Leh. 2. Krok in njegove hčeri. 3. Ljubuša. 4. Železna miza [o Libušini možitvi]. 5. Praga.); Severin Boetij (str. 127—130) in nam že znani popis njegovega potovanja v Carigrad: Nekatere izmed naj znamenitnejših reči v Carigradu (str. 146—150). Prevod Puškinove pesmi Ribar in riba (str. 59 do 64) kaže sicer precej sledov vzhodnoštajerskega narečja, vendar pa se zdi, da dikcija in slog nista Miklošičeva ter izvirajo vzhodnoštajerske posebnosti od njega najbrž le kot urednika. V čitanki za 6. razred je njegov samo sestavek o kraljici Vzhoda Cenobiji (str. 135 sl.), ki jo je premagal rimski cesar Avrelijan ter jo leta 274. po Kr. v triumfu privedel v Rim. V «Berilu» za 7. razred ni nobenega Miklošičevega samostojnega sestavka, vsaj podpisan ni nikjer s polnim imenom. Edino Pregovore srbskega naroda (str. 186—187) je najbrž zbral on; za to govori šifra F. M. in pa vzhodnoštajerski dialektični izraz ljudska v pomenu «tuja». Berilo za 8. razred je razdeljeno v dva dela: I. Zgodovina (t. j. primeri iz staroslovenščine, II. brižinski spomenik, confessio generalis iz XV. stol. ter odlomki iz slovenskih pisateljev od Trubarja do Ant. M. Slomška in narodna pesem Pegam pa Lambergar). II. Izgledi iz sedanje slovesnosti. V njem je Miklošičev predgovor ter precej obširne filološko-literarne opazke k primerom v prvem delu.

Miklošič torej poleg svojega obširnega znanstvenega dela in

svoje častne pozicije ni smatral za poniževalno pisati šolskih knjig. Še bolj pa izpričuje njegov zmisel za šolo in njegovo trezno presojevanje pedagoških vprašanj dejstvo, da je 1854. svetoval ministru grofu Thunu čisto slovenske ljudske šole, dočim je znani slovenski rodoljub in pedagog A. M. Slomšek predlagal dvojezične, ki so na veliko škodo slovenščine tudi obveljale. Slovenske šolske knjige je Miklošič priporočal grofu Thunu celo za ogrske Slovence in ondodne Hrvate, kar pa žal tudi ni prodrlo. Za politiko se od leta 1848./49. ni več mnogo brigal in aktivno vanjo sploh ni več posegal. Kot član gosposke zbornice je bil poročevalec za naučne zadeve, pozneje tudi za druge, n. pr. vojaške, in celo glavni referent o državnem proračunu je bil. Strankarstvo mu je bilo pri tem popolnoma tuje. V vsem je bil samo znanstvenik, ki mu gre le za resnico ter je stvarno in zato pač večkrat malo drugače presojal dejstva in dogodke, kot so to eventualno želeli od njega razni strankarji.

Bil je vedno resen in skromen. Ant. Trstenjak piše 20. 3. 1882. v nekem pismu Fr. Levcu o svojem pogovoru z Miklošičem in o prošnji, da bi mu dal nekaj življenjepisnih podatkov, takole: «Miklošič je rekel, da mi bode vse storil, kar želim. *Wass kann man von einem gelehrten schreiben* — dejal je skromno in jako ljubeznivo, pa se je smejal.» V pismu Levcu z dne 15. 4. 1882. pa pravi: «Miklošič je bil tako prijazen, da mi je v terek celo uro pripovedoval o svojem življenji, po tem mi je dal absolutorij. O življenjepisi je dejal: «*Sie haben einen grossen Fehler, — weil sie mich zu viel rühmen*; zato je rekel, da za ta panegirik moram biti jaz odgovoren. Čudil sem se, da je Miklošič tako skromen.»

Vse to izpričuje torej dovolj njegovo skromnost. S svojim čistim znanstvenim delom — in samo strog znanstvenik je bil in nič drugega — je neizmerno koristil vsemu slovanstvu, posebno pa nam Slovincem. Radi njegove objektivnosti ga je ves evropski svet tako visoko cenil, da je bil vsem «*der grosse Slave*», «*der berühmte slavische Forscher*», «*lumen et ornamentum*» dunajske univerze in vse države, predvsem pa nas Slovencev (M. Murko, LMS 1891, str. 255 op. 2. in 259). Njegovo znanstveno delo na polju slavistike je že adresa bonnske univerze, kot smo omenili zgoraj, vzporedila z delom ustanoviteljev germanskega in romanskega jezikoslovja, J. Grimma in Friedr. Dieza.

Da si na kratko še enkrat predočimo Miklošičeve glavne vrline, lahko rečemo: Občudovanja vredna je njegova delavnost, ki ji ni zlepa najti primere, njegova izredna poraba časa in moči, njegovo obširno znanje ter stroga metodičnost in sistematičnost

dela. Imel je absolutno oblast nad ogromnim materialom in je puščal govoriti le dejstvom. Njegovo izraževanje je bilo naravnost lakonično, a kljub temu jasno.

S svojim delom si je pridobil Miklošič nesmrtno ime, ki bo živelo toliko časa, dokler se bo kjerkoli na svetu predavala slavistika in jezikoslovje sploh. Njegovo, z delom tako podrobno izpolnjeno življenje naj bi nam Slovencem v današnji dobi frazerstva in koristolovstva služilo za zgled, da se samo z resnim in vztrajnim delom pride do zaželenega cilja.

JAZ SEM UMRL . . .

MIRKO KUNČIČ

Jaz sem umrl.

In so dejali svečano vsi tisti,
ki so pljuvali nekoč v mojo bedno mladost:
— Šel gledat Resnici je v sveti obraz,
poveličat svoje duše blodni izraz,
siromak . . .

Ha, ha!

Rečem vam še enkrat:

U m r l sem.

Kako bi mogel mrtvak-okostnjak,
pijan in truden življenja-iskanja,
še pod črno plastjo
ugibati, tipati, prisluškovati,
kam vreleci skrivnostni teko — — —!?

Jaz sem umrl.

Dosegel najvišji sem cilj hrepenenja:
pogreznil v brezbrežje sem se pozabljenja.

Zdaj ni zame preteklosti, ni sedanjosti, ni bodočnosti,
ni bolečine, ni sladkih opojev, ni sanj —
zdaj ni zame ničesar, ničesar več!

In rečem vam:

Smrt je lepa baš radi tega.

Zato sem umrl.

O, jaz ne bi hotel umreti,
če onstran življenja mejâ
ne vladala bi večna, brezgibna temâ,
če ne bi bilo tam konec vsega — — —

KNJIŽEVNA POROČILA

Murko M.: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. Prag und Heidelberg. C. Winter 1927. Velika osmerka. 184 str.

Ko je M. Murko pred dvajsetimi leti izdal svojo «Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen», je v nje uvodu točno opredelil svoje stališče pri pisanju slovstvene zgodovine: «Eine von kleinlichen Rücksichten freie und das Wesen der Litteratur ins Auge fassende Betrachtung und Darstellung derselben wird sich ... möglichst an die chronologische Reihenfolge und an die Entwicklungsgeschichte der grossen, die Menschheit bewegenden Ideen halten und dabei die Rolle, welche die einzelnen Landschaften bei der Übernahme und Ausbildung derselben spielten, zu bestimmen suchen» (str. IV—V predgovora). Takrat se je knjiga v našem občinstvu veselo pozdravila kot obljuba dolgo in željno pričakovane celotne zgodovine južnoslovanskih literatur, v kateri bi naj tudi Slovenci dobili svoje mesto, saj so bili v prvi polovici, kar je popolnoma naravno, komaj omenjeni. Težave, ki tičijo v snovi sami, so zakrivile, da to pričakovanje ni bilo utešeno. Razume se kajpada, da Murko svoje namere ni opustil, ampak da se je trajno pečal ž njo. Bila je srečna misel, da svojih rezultatov ni zaklepal, ampak jih v dveh letnikih praške «Slavie» priobčil. Še srečnejša misel pa je bila, da so se ti prispevki izkopali iz časopisa, ki kroži sicer samo med učenjaki, in izdali v posebni knjigi, ki je dostopna tudi širšim slojem. Dvoje stoletij duševnega življenja med nami se opisuje v nji, in kdor jo pozorno prečita, bo takoj spoznal, kako pomembni sta bili ti dve stoletji za naše duševno lice. Zanimivost snovi in zanimivost prikazovanja dela knjigo lahko čitljivo tudi za nestrokovnjaka, ki bo postal pozoren ob dejstvu, da se v začetku govori o Trubarju, proti koncu pa o ministru drju. A. Korošču, ter ob čitanju sam na sebi doživel spoznanje, da je «Historia vitae magistra».

Knjiga je nekako kronološko nadaljevanje «Zgodovine starejših južnoslovanskih literatur». Ona je obravnavala starejše južnoslovanske literature, ki so imele svojo enotno, skupno vez v cerkvenoslovanskem jeziku in slovstvu, ki ga je ustvaril, ter segala do prihoda Turkov; ta obravnava v glavnem duševno življenje južnih Slovanov v dveh sledečih stoletjih, XVI. in XVII., ki ju označuje s signaturo reformacije in protireformacije. Težava je v tem, da sta ti dve struji direktno vplivali na južne Slovane samo ob zapadnem in južnem robu njihovega teritorija, težava pa tudi v tem, da zeva tukaj prav za prav velika kronološka vrzel. Ne sme se prezreti, da je turški naval razdelil južne Slovane v dva dela, ki sta ostala stoletja ločena in doživela popolnoma različen duševni razvoj, ki se jima še danes pozna. Oni južni Slovani, ki so prišli pod Turke, so ohranili kontinuiteto cerkvenoslovanske literature in so ž njo vred obtičali v srednjem veku, iz katerega so planili neposredno v racionalizem osemnajstega stoletja, in proti kateremu se je moral boriti še Vuk. Drugi pa so doživeli z ostalim evropskim zapadom renesanco, ki jim je v latinščini dala enoten književni jezik z ostalo Evropo, kot dragoceno dediščino antike pa prinesla intelektualizem in individualizem, kar jih je nazadnje privedlo do zavesti nacionalne individualnosti. Nujna posledica teh idej je reformacija in kot nje reakcija protireformacija, ki po svoje poskuša na zapadu restavracijo srednjega veka. Nujna posledica tega pa je tudi, da so ideje reformacije in protireformacije tuje in neumljive svetu, ki sam ni doživel renesance. Zato

ta Murkova knjiga ni toliko podajanje zgodovine teh idej pri južnih Slovanih, kakor zgodovina njih praktične aplikacije, težav, s katerimi so se morale boriti, in posledic, ki so, večkrat šele posredno, izhajale iz njih. Marsikaj bi bilo bolj jasno, če bi ta kontinuiteta idej bila bolj vidna, če bi Murko, ki vse to sam dobro ve, vsaj v kratkem uvodu ustvaril idejno zvezo s svojo prvo knjigo. Tako pa je, iz razlogov, ki niso niti vidni, niti se jih ne more človek prav domisliti, skočil kar in medias res, v sredo šestnajstega stoletja.

Te načelne opazke kajpada ne morejo in tudi ne nameravajo zmanjševati izredne vrednosti te Murkove knjige. Knjiga prinaša pregledno sintezo dosedanjih izsledkov, razširjeno z obilnimi prispevki iz lastnih študij pisca in živahno prepleteno z obilico opazk in glos, v katerih bodo posebno začetniki lahko našli premnogo dragocenih pobud za posamezne študije z omejenim in točno določenim ciljem, tako da bo knjiga tudi metodično uvajala v znanstveno delo. Saj polaga glavno vrednost in težo baš na ideje, brez katerih ostanejo vsa imena in letnice samo mrtvo gradivo.

Knjiga obravnava, kar je popolnoma naravno, najprej pomen reformacije pri Slovencih, nato nje literarne posledice pri Hrvatih in Srbih. Obsežnejše je poglavje, prav za prav dvojno, o protireformaciji in nje pomenu za Hrvate, Srbe in Bolgare. Bolj ko ob vodilnih idejah se osredotočuje opisovanje zgodovinskega toka dogodkov ob velikih, sekularnih pojavih mož, kakor so bili n. pr. Trubar, Križanić, Kašić. Jasno stopa v ospredje stoletni razvoj srbohrvaškega književnega jezika, večina zanimanja velja, kar je popolnoma naravno, cerkvi in njenim stremljenjem, ki vedejo do tako — za nas — težko umljivih pojavov, kakor je n. pr. cerkvena toleranca na slovanskem Balkanu ali presenetljivo dejstvo, da prinašajo jezuitje in frančiškani južnim Slovonom pod turškim jarmom pridobitve kultiviranejšega zapada. S knjigami, ki jih ne ovirajo nobene državne meje, prodira zapad na turški Balkan, ž njimi se nadaljuje tradicija južnoslovanskega programa, ki sega nazaj v šestnajsto stoletje. Pozoren čitatelj se ne bo prav nič začudil, ko bo na str. 133. našel imeni Kreka in Korošca, dveh katoliških duhovnikov, ki sta se s katoliškim episkopatom vred izrekla za novo jugoslovansko državo s pravoslavno dinastijo in pretežno pravoslavnim višjim vojaštvom. Tako daje knjiga, ki izhaja iz opisa duševnih razmer med južnimi Slovani v XVI. stoletju, ključ do umevanja pojavov XX. stoletja, ne samo ključ do umevanja teh pojavov, ampak tudi do težav današnjih dni. S tem je samo približno označena njena bogata vsebina; mislečemu človeku — nikakor ni treba, da je strokovnjak slavist — bo odprla pogled v snovanje tvornih sil za našo današnjo duševnost v preteklosti, poleg tega pa mu še odprla aspekte v bodočnost. Pomembnost knjige sega daleč preko ozkega kroga znanstvenikov, ki je o njej doslej — žalibog! — molčal.

V podrobnostih bo seveda treba še mnogo dela — kar ni nobeno čudo ob tako velikem konceptu, ki obsega dvoje pomembnih stoletij, ki sta ne samo do korenin spremenili evropski zapad, ampak tukaj prišli obenem na terén, ki je za njuno mišljenje in njuno delo bil le deloma zrahljan. Kaj bo treba še storiti, je Murko deloma že sam naznačil v zadnjem poglavju, ki podaja nekaj znanstveni obračun o dosedanjih delih na tem polju raziskovanja naše preteklosti, obenem pa načrt bodočega dela. Tukaj čaka zgodovinarje južnoslovanskih literatur še posebno poslanstvo. Izvršili ga bodo le tedaj, če se bodo zavedali, da je duh, ki oživlja materijo, da je ideja, ki goni ljudi k delu, da je, kar je v nas dobrega, le plemenita dediščina generacij, ki so se trudile

pred nami. Jugoslovanska literarna zgodovina, ki je le v redkih pojavih bila res na višku, je danes — pri nas pač tudi zaradi ustroja naših univerz in njih izpitnih kategorij — na tem, da bo popolnoma zaostala za metodami in vidiki zapada. Zato je bil že skrajni čas, da se je enkrat zopet oglasil zastopnik dobre stare tradicije: Murkova knjiga bo vsakemu, ki bo hotel globlje prodrati v duševno snovanje preteklih stoletij pri južnih Slovanih, dober in neobhodno potreben mentor.

J. A. G.

France Veber: Idejni temelji slovanskega agrarizma. (Konec.) Četrto poglavje: agrarizem edina historična, psihološka in normativna osnova sociologije, analizira najprej pojem sociologije, ki izvira iz trojne funkcije, katere odgovarjajo na vprašanje, kako socialni pojavi nastajajo in se razvijajo, kakšna je psihologija človeškega socialnega udejstvovanja in končno, po katerih vidikih ali normah se to udejstvovanje vodi. Tako bi imeli tri dele sociologije: historičen, psihološki, in normativen. Le mimogrede omenim, da enaka trilogija velja tudi za pedagogiko; saj je vzgojeslovno delo tudi specifično socialno-kulturno delo, ki ima svojo zgodovino, svojo psihologijo (gojenca in vzgojitelja), pa tudi svojo normativno pedagogiko. Ne gre namreč zgolj za vprašanje, kaj je v bistvu prav za prav vzgoja, ampak tudi kakšna bi n a j bila, dasi sta obe vprašanji v zvezi. Vendar pa iz vzgoje same, kakšna je, še ne sledi nikakor, vsaj z logično nujnostjo ne, kakšna n a j bi bila. Iz te in take biti ne moremo izvajati take in take vrednote. Zgodovina nam more povedati le, kaj je bilo, ne pa, kaj bi naj bilo, prirodne vede pa le to, da pri teh določenih vzrokih nastanejo ti določeni učinki, nikdar pa nam ne povedo, kateri učinki so boljši ali večje vrednosti. O tem nam more kaj povedati le neposredno dožemanje in zorenje vrednot, namreč naša vest v najširšem zmislu; obe predstavnici glavnih skupin ved: zgodovina in prirodoslovje nas ne moreta voditi pri tem poslu, ampak nam le podrejeno služiti. Vrednote, vzori in norme vežejo našo vest objektivno brez te ali one kavzalnosti, vendar pa samo zaradi tega še ne svobodno, dokler ni naša oseba aktivna pri tem. Prav slično pa velja vse navedeno za sociologijo, dasi o tem Veber v tej knjigi ne razpravlja, kakor bi se lahko skliceval na svojo »Etiko« (1923), v kateri pa je marsikaj drugače. Pisatelj išče in najde nove socialne edinice, kakor sta družba in država, a društva — saj živimo tako rekoč v času društev — ne omenja, dasi tvori v raznih oblikah močne socialne edinice, ki so po mojem mnenju vzporedno prirejene deloma liniji družina - narod, deloma slojni liniji. Vzrok je najbrž ta, da mu gre v prvi vrsti za socialnost države, v kateri pa najde zanimivo normativno podrejenost prej navedenim socialnim edinicam, če naj zasluži v resnici ime *d e m o k r a t i č n o s t i*, oziroma če hoče biti narodna in agrarna. Za zdravi razvoj, za pametno socialno sožitje namreč je država kot socialna zajednica neobhodno psihološko nujna in za pravi vzor take države velja zahteva, da je demokratična, narodna in agrarna hkratu. Le demokratična država vpoštevava v vsem obsegu notranjo strukturo svojega naroda ter se ravna in naj ravna po osnovni strukturi temeljnega sloja vseh slojev — zemljedelskega sloja. A med vsemi rasami v Evropi je slovanska rasa bolj ali manj ohranila osnovo zemljedelske duševnosti, zato je v idealni meri sposobna, zgraditi idealno državo, ki bi zares odgovarjala v najvišji meri vsem zahtevam človeške psihe. Z izkazom te možnosti pa je tudi podana smer njegove efektivne realizacije. Zato je Slovanstvo poklicano, odrešiti človeštvo socialno in politično, ker v svojem najglobljem bistvu stremi za mirom in srečo, torej za težnjo vsega sodobnega človeštva.

Kot zaključek tega (4.) poglavja razlaga pisatelj trojni pomen besede «agrarizem» kot kmetško delo, kot teorijo tega dela in kot teorijo človeka, ki to delo opravlja, a v zadnjem pomenu tvori naravnost pravo socialno teorijo. Pa še četrti zmisel «agrarizma» je močen, namreč agrarizem kot svetovno-življenski nazor, v katerega se razširi agrarizem kot temeljna sociologija v historičnem, psihološkem in normativnem pogledu. Saj mora vsak, ki vpoštevata temeljne strani človeške duše, enako vpoštevati osnovne strani vsega vesoljstva sploh.

Temu svetovnemu in življenskemu naziranju posveti pisatelj zadnje poglavje, katero je v kratki in jedrnatih obliki posnetek vsega prejšnjega izvajanja, je nekak katekizem agrarizma. Začenja pa s teorijo o predmetih (predmetno teorijo), ki jo najkrajše imenujem predmetoslovje. Celokupnost vseh pojavov ali predmetov deli pisatelj na realne pojave, ki in kolikor izkustveno bivajo ali ne bivajo, in na idealne pojave, ki in kolikor neizkustveno bivajo ali ne bivajo. Prvi pojavi, ki tvorijo realno vesoljstvo, so navezani na čas, drugi pa niso, so brezčasni ali bolje nadčasni, ker nimajo s časom sploh ničesar opraviti. Realno vesoljstvo pa zopet deli na dve polovici: v polovico fizičnih ali neduševnih, oziroma v polovico duševnih pojavov, ali kakor običajno pravimo, v mrtvi svet in življenje. Vsaka izmed teh polovic pa zopet razpade na dve, in sicer prva na anorgansko in organsko sfero, druga pa v animalično in duhovno. Sam delim vse, o čemer sploh moremo govoriti, kar imenujem vesoljstvo, na svet biti ali bitnostni svet in na svet vrednot ali vrednotni svet. Prvi ima lastno bit, zato biva, in sicer na dva načina: realno in idealno. Realna bit realnega sveta se loči od druge, idealne, v trojni razliki; ona ima namreč realnost ali realiteto, je navezana na čas, je časovna in končno učinkuje vzročno ali kavzalno, ker je realna. Druga bit je idealna, kakor so števila, geometrični liki, relacije itd., ter je določena po svojevrstni biti, ki ni realna, ampak idealna, je nadčasna, nezavisna od vsake časovnosti, je neizpremenljiva ali stanovitna ter kaže idealiteto in ne kavzaliteto, kaže brezvzročnost. Realni svet je pa izkustveni ali zaznavni (manj srečno: čutni) in nadčutni (metafizični), ki je principiarno neizkustven (n. pr. duša, substanca, stvar na sebi itd.). Izkustveni svet pa razpade zopet v fizični in psihični, prvi v anorganski in organski, drugi v animalični in duhovni svet. Na drugi strani pa je svet vrednot, katerega Veber najbrž priklopi k idealnemu svetu, ker ga sploh ne imenuje, pa se vendar bistveno loči od idealnega zaradi tega, ker nima nobene biti, ampak le vrednost ali veljavnost. Vrednote imajo vrednost, veljajo, drže pozitivno ali negativno (namreč nevrednote). Tudi ta svet ni navezan na čas, oziroma bolje, je brezčasen ali večen. Če n. pr. ta ali ona vrednota velja, velja večno. Sevé se dajo predmeti še z ozirom na druge vidike razvrstiti. Morda je bolj nazorna nastopna arhitektonika predmetov:

Tri vprašanja so Vebru pri tej razdelitvi metafizična, namreč odkod fizični svet, odkod animalični in odkod duhovni svet ali kulturni. Izkustvena duhovna sfera, katera je zavisna od animalične, kaže značaj metafizične pasivnosti ter kot taka zahteva dopolnitev v metafizični aktivni realiteti, ki je Bog. Če je pa v istini duhovna sfera v človeku pasivnega značaja, nastane vprašanje, kaj je s svobodno voljo. Tega vprašanja pa se Veber tukaj ni lotil ter ostane odprto. — Nazadnje pa našteva pisatelj štiri značilne zahteve slovanske politike, ki bi naj bila agrarna, naj posreduje med vzhodom in zahodom, naj ima pečat pravice in miru, naj bo mesijanska v socialno-političnem oziru!

To bi bila vsebina knjige z mojimi pripombami, ki delu ne jemljejo vrednosti; moj namen je bil le, vzbuditi nekaj več zanimanja za knjigo, vsaj v vrstah inteligence, kar delo po svoji aktualnosti v polni meri zasluži. Za širšo maso, zlasti še za naš zemljedelski sloj, pa bi ne bilo napačno, da bi «Kmetijska tiskovna zadruga», ki je izdala to knjigo, izdala še kratek miselni iznimek v docela poljudni obliki. Pisatelju pa čestitam na lepem uspehu ter sem mu odkrito hvaležen, da je znova na stežaj odprl svojo bogato zakladnico lepih misli.

Simon Dolar.

Rudolf Golouh: Kriza. Socialna drama v šestih slikah. Založba «Delavske politike» v Mariboru. 1927.

Socialna poezija ima pri nas že nekaj zgodovine. Od Stritarjeve estetizirane pesmi o delavcu preko močne Aškerčeve Rudarjeve pesmi o premoгу nam je prinesla slovenska moderna župančičevo Dumo, Žebljarsko, Kovaško in Cankarjevega Hlapca Jerneja. Fran Albrecht je v Pesmih življenja zapel Bojne ritme proletarcev, Tone Seliškar v «Trbovljah» bridkosti in trpljenja sajastih bratov-rudarjev. Srečko Kosovel je zbral še neobjavljen ciklus Rdeči atom, mladi Mile Klopčič — «Plamteče okove». To bi bila nekaka prema črta skozi socialno slovensko pesem v zadnjih štiridesetih letih.

A socialna poezija prav za prav ni šele plod moderne dobe. Le problemi so drugačni, ker je sistem družbe drugačen, nego je bil v starem ali srednjem veku. Francoska revolucija je uničila sistem fevdalizma, prej zapostavljeni, zatirani meščanski razred, ki je z gesli po svobodi, enakosti in bratstvu izvedel revolucijo v svoje osvobojenje, je prevzel mesto uničenega fevdalizma in zavladal je nov, meščanski sistem kapitalizma. Srednjeveška, fevdalna, neorganizirana produkcija se je morala umakniti stroju in novemu, napram fevdalizmu progresivnemu, revolucionarnemu načinu kapitalistične eksploatacije zemeljskih dobrin in delovne sile človekove.

Že v borbi s fevdalizmom in aristokratičnim absolutizmom je nastopala nova literatura, ki je podpirala in oblikovala to borbo. Zato imamo v literarni zgodovini poglavja o nastopu meščanske literature, o njenem prospevanju in uveljavljanju vzporedno z uveljavljanjem meščanskega razreda. Takratna literatura je vsebovala socialno borbo meščanstva in fevdalizma. Beaumarchaisjev Figaro je z drzno nogo gazil moralo, privilegije, degeneriranost poznega fevdalnega plemstva in tako postal prva izrecna revolucionarna komedija meščanstva; torej socialna, ker se bavi s problemi takratne družbe.

Z zmago francoske revolucije je zmagalo meščanstvo, meščanska znanost (prosvitljenstvo) in meščanska umetnost. Zavladal je kapitalističen način produkcije, ki je pa kmalu pokazal svoje nasprotje v vedno bolj nastopajočem proletarijatu, v delovnem ljudstvu, ki mora nuditi temu sistemu svojo delovno silo v eksploatacijo. V dobi fevdalizma je revolucionarni meščan zavzel mesto gospodarja in izkoriščevalca, postal je moderni naslednik fevdalnega plemiča.

Socialni problem, socialni boj, ki se je bil prej med fevdalizmom in meščanstvom, se od tistih dob vrši med meščanskim in proletarskim razredom, med kapitalom in delom. Od zmage francoske revolucije do danes se je to nasprotje razvilo v popolno jasnost, v številne revolucije, na eni strani v vedno večjo centralizacijo kapitala, na drugi organiziranje delavnih množic. Borba se vrši in ta borba odmeva v vsej svetovni literaturi, ker življenja ni mogoče odrezati od umetnika ali človeka. Kakor literarni zgodovinarji srednjeveških literatur ločijo novo umetnost kot meščansko umetnost od fevdalne, tako se danes že govori o proletarski umetnosti v nasprotju z meščansko. Kar se je v prejšnjih desetletjih vršilo podzavestno, se vrši danes že v mnogem zavedno. V umetnosti je nastalo vprašanje tendence, to se pravi vprašanje borbe nove družbe, nove vsebine, ki nasprotuje vsebini sedanosti, tendence, ki se zoperstavlja dosedanji, od francoske revolucije kanonizirani tendenci. Borba fevdalizma in meščanstva je danes spremenjena v borbo meščanstva in proletarijata. Tudi umetnik skuša pregledati svoj položaj, ta na strani meščanstva, oni na strani proletarijata, tretji iščeč kompromisa, premostitve. Maksim Gorkij je v drami «Sovražniki» podal borbo teh dveh nasprotujočih si sil, ki sta si večno sovražni, večno se boreči med seboj, dokler ne zmagata ena. On veruje v zmago dela in drama izzveni v zaupanje bodočnosti novega razreda. Nedavno vprizorjena drama iz beraškega življenja, Leskovčeva «Dva bregova» — že v svojem naslovu priznava existenco dveh bregov, v delu samem pa nam pove avtor, da teče preko sveta mogočna reka, ki deli ves svet v dva bregova — v breg onih, ki imajo, in v breg onih, ki nimajo. Torej zopet diferenciacija družbe v dva razreda. Nelepo in neresnično bi bilo reči, da je to samo literatura, nekaj, kar nima z življenjem zveze, zakaj delo je narekovalo življenje. S tem seveda še ni rečeno, da je že najpopolnejši in najpristnejši umetniški izraz življenja, ki mu mora umetnik že po Shakespeareju držati zrcalo.

F. Albrecht je v «Proletarskem maju» (Pesmi življenja) kakor v «Spevu proletarcev» in «Bojnih ritmih» izstopil iz sebe, utonil v množici in iz pesnika govore vsi fisti, ki jih še ljudje niso čuli.

«Mi nismo odtod. Mi smo rušitelji
vsega, kar je: — kar uklepa srcé,
duhá in telo... Zato smo stvaritelji.
Mi smo graditelji Bodočnosti.»

(Bojni ritmi.)

— — — — —
«Mi smo zarotniki, ki smo se v duši zakleli,
da ne poginemo, predno ne sine naš dan,
v gladu, v trpljenju zoreli, molče jekleneli,

— — — — —
mi smo pomlad, ki jo nosi orkan,
mi smo povodenj, ki bruha iz skal,
hoj na kolena, ti, Car Kapital.»

(Proletarski maj.)

Tone Seliškar je šel dalje. Podal se je naravnost v rudarske kočé, v rudnike, in vsepovsod se srečava s trpečimi, sajastimi brati in sestrami, z njih otroki in onemoglimi starci, s «Sedmorojenčki», da na koncu zaključí svoje romanje s «Pesmijo revolucionarjev», s krikom in pozivom na borbo, da preženemo trpljenje in glad, da priborimo svobodo delovnih, preprostih ljudstev.

Hitimo zato,
revolucionarji,
potomci gorja,

tja gor,
na naš najvišji vrh, na Mount Everest.

(Konec prihodnjč.) — Bratko Kreft.

K R O N I K A

Opera. Razen Gjungjenčeve iz Beograda ter Horjana iz Varšave tokrat ni bilo pomembnejših gostovanj. Kot pozitivum moremo beležiti le Gjungjenčevo, ki je kot Madame Butterfly pokazala velik glasovni material ter dobro šolo. Tudi kreacija vloge po igralski strani je bila vseskozi premišljena ter podana za naše pojme skoro hiperjaponsko. Horjan je napravil name dojem začetnika, ki razpolaga s precejšnjim materialom, ne pa s šolo, še manj pa z dobrim okusom. Nastopil je v «Plesu v maskah». — «Čarobne piščali» v nekaterih novih zasedbah si še nisem mogel ogledati.

V proslavo petindvajsetletnice umetniškega delovanja mojstra Betteta so dali pod prav dobrim Neffatovim vodstvom Flotowa romantično opero «Marta» (Sejem v Richmondu). «Marta» je šibko, eklektično delo ter ga je ohranila na repertoarjih manjš odrov «prijazna» melodika, ki ji lahko sledi tudi najkomodnejša publika. Videti je, da privlačne sile nima več. Kajti kljub bombastičnim domislekom ter melodičnim frazom, preračunanim za ulico, zveni Flotowu orkester zelo, zelo revno. Mesto obogatitve v harmoniji ter instrumentaciji vidimo samo šablono, ki pa se še zdaleka ne dá primerjati kvalitativni višini njenih vzorov. Bogatega zakupnika Plumketta je podal Betteto mojstrsko v petju in v igri. Sploh je bila vsa premiera podana v tako slavnostnem razpoloženju kot redkokedaj kaka. Banovec se je tokrat izredno odrezal. Igralski vloga Lyonela ne nudi nič osobitega, ima pa hvaležne arije, po katerih je bil Banovec deležen priznanja na odprti sceni. Davidova je podala lady Harrieto Durham boljše kot smo pri njej vajeni. Potrudila se je. Tudi v izgovarjavi napreduje; v primeri z ostalimi pa ji do cilja manjka še precej. Medvedova kot Nancy je svoji vlogi popolnoma ustrezala. Njen nekoliko rezki glas je bil tukaj prav na mestu. Zelo dober je bil lord Tristan Mickelford, ki ga je kreiral Janko. Perko je kot sodnik zadovoljil.

Nepriumno več kot «Marta» nam je nudil Beethovnov «Fidelio», novo naštudiran v deloma novi zasedbi. Ravnatelj Polič, ki je opero dirigiral, je izbrusil orkester v defajle. Posebno fino nam je podal veliko overturo «Leonora III», ki je ena najlepših orkestralnih skladb ne le klasične dobe, ampak še danes. Naslovno vlogo je odpela Mitrovičeva naravnost genljivo. Kako občuteno je ustvarila veliko arijo v drugi sliki! Kako ekonomski je razpolagala s svojim krasnim glasom, da si je prihranila glavni register za sklepni del arije! Tako gradacijo, kot jo je dosegla Mitrovičeva v tej ariji, moremo mirno imenovati resnično stvaritev. Neprecenljiva pevka za našo opero! Verdi, Puccini, Leoncavallo, Mozart, Beethoven, Prokoffjev — vse ji leži in vse podaja slogu primerno. Zelo rad bi jo slišal v koncertni dvorani z modernim sporedom. Florestana je podal Kovač z velikim razumevanjem ter z veliko ambicijo, le par sunkov v začetku drugega dejanja me je motilo. Te ga bi se Kovač z malo več pozornosti lahko odvadil. Izboren je bil Rumpel

kot Roko. On intonira neverjetno čisto, dinamično obvlada vse stopnje ter je izvrsten v prozi. Mohorič se je pri Fideliju odrezal kot malokdaj. Betteto ima wagnerski material, ki je prišel v zadnji sliki prav posebno do veljave. Sploh se mi dozdeva ta vloga že nekaka slutnja wagnerskih pompozniš junakov. Ribičeva je bila pristrčna Marcelina, vseskozi živahna. Z brutalno igro in petjem ter neprestanim bičanjem škornjev se pri Holodkovu ne morem strinjati, da o površni, nerazumljivi izgovarjavi niti ne govorim. Beethoven ni kanibal, temveč klasik. In končno don Pizzaro tudi ni bil nikak «lintvern». Pravijo, da ima Holodkov krasen glas. Ako je to res, bi bil že skrajni čas, da nam ga vendar pokaže, sicer bomo začeli dvomiti o tem. Mimogrede bodi omenjeno, da se zaupni dopisi ne mečejo v take kraje, kjer jih utegne vsakdo najti. Tempo in pojmovanje Beethovna, velika muzikalnost ter preciznost, s katero je Polič opero naštudiral in podal, pravilna razdelitev vlog, disciplina na odru in v orkestru — vse to je prispevalo, da je bila prva predstava novo naštudiranega Fidelia kljub skromnim sredstvom, s katerimi razpolaga opera, pravi praznik. Upravičeno so se čudili beograjski kritiki ob priliki gostovanja naše opere, kako se s tako malim aparatom morejo dajati «Tri oranže». Tudi glede Fidelia bi se človek vprašal: «Ali je to mogoče?» Da je mogoče, nam je dokazal ravnatelj Polič ter vsi sodelujoči. Opereta nas je seznanila s sodobno «jazzovo» tvorbo. «Lady X» je plehka, slabo instrumentirana, nečisto zvoneča šablonska opereta. Šablonska ne kot opereta, ampak kot tvorba. Pustolovina! Mogoče detektivka! Slab biograf. Z vidnim navdušenjem jo je korajžno oddirigiral Balatka, ki je dal, kar je bilo možno dati, vzeti ni mogel ničesar. Zasedba je bila običajna s Poličevo in Drenovcem v glavnih vlogah. Po svojih močeh so prispevali Ribičeva, Peček, baletni zbor (celo z vnemo!) ter orkester, reflektorji itd. Neffat je vodil godbo za sceno.

Kar se tiče uprizoritev operet v naši operi, bi ne bilo nezanimivo, ako bi tu pa tam na merodajnih mestih vsaj deloma razmišljali o članku prosvetnega ministra Grola, ki je izšel menda v aprilski številki «Nove Evrope».

Slavko Osterc.

Mariborska drama je v drugem delu sezone igrala sledeče stvari: D. Signorini: «Živio, tatovi!», Wedekind: «Glasba», M. Predić: «Polkovnik Jelič», Jaroslav Hašek: «Dobri vojak Švejk» in A. Leskovec: «Dva bregova».

Krepak vzpon iz prvega tromesečja dosega realne vrednote: umetniško zaokrožene vprizoritve, dobre režije in igre poedincev, splošno izboljššan igralski nivô in znaten porast obiska in zanimanja za dramo.

Kot umetniški celoti najbolje uspeta «Glasba» in «Dva bregova» v režiji R. Pregarca, ki v prvi napeto in plastično izrazi porog, ko lušči s konvencionalnega življenja popleskano propast kulturnega sveta. Njegovo samoniklo režijo sploh odlikuje poglobljen študij, delo v detajle in preko manir, mode in struj zgoščena močna subjektivna nota, ki vtisne vprizoritvam režiserjev umetniški obraz. Kraljeva s kultivirano igro sprva interpretira prof. Reisnerjevo napačno. A. Kovačičeva pokaže kot Klara zdravo, a propadajočo ženskost z lepo rutino. Skrbnišek ubere v ulogi prof. Reisnerja v pravo smer, a preplitko in ne dovolj prepričevalno. — V drami «Dva bregova» (pomemben pojav v slovenski dramatiki) režija odsko nadaljuje v nje stilizirani realistik in doseže v prvem in v zboru beračev drugega dejanja res sijajne rezultate. Režiser lepo obvladuje resnično množico v tretjem aktu, učinkovito razsvetljuje prizore, označujoč sceno z mostom, pod kojega oboki sta beznici dejanja,

simbolizujoč s tem tudi na zunaj bolj prehod ko ločitev obeh svetov. J. Daneša dvigne diferenciacija v ulogah Švejka in Floreta Brige. Noseč v sebi spoznanje obeh svetov, dvojno usodo, boreč se zoper angela in hudiča v sebi, stopnjuje ulogo Floreta s silo umetnika. P. Kovič le napol zadene v preveč preprostem Bogataju ekstrem berača: predstavnika boljšega brega, dočim igra Grom v premieri plastično Macafurja z razkolom v sebi kot beraški šef in advokatov oče. V Roni razvije Kovačičeva temperament in (čeprav ne izčrpno) čez trupla vodeč instinkt ženske po razkošju, pri čemer je grdi gospod sredstvo in notranja lepota beračeva napotje.

«Polkovnik Jelič» je problematično delo, ki bi brez dobre režije (Pregarc) in igre Vl. Skrbinška propadlo. Ne prepričuje; patološki tip psihološko tolmačiti pomeni nemogočemu dati verjetnost, izraz. A Skrbinšek najde v liku Jeliča svojo najboljšo ulogo z naturo junaka, ki ga notranji razpad vodi v tragedijo. Tu postavi J. Kovič v prof. Veljku svojo najboljšo karakterni ulogo.

J. Kovič zelo spretno zrežira «Dobrega vojaka Švejka», odigra 14 slik v dveh urah, pestro razporedi in uspešno postavi nelahke položaje. J. Daneša dvigne kreacija Švejka za favorita; igra je petnajstkrat razprodana! Omejen, familijaren, besedujoč in dobrodušen kljukec, ne norec, ne pozèr, čehizirajoč mali človek velemesta, včasih poln ironije in humorja — drži Daneš z življensko silo črto nad burko, ki jo grozi pogoltniti ta sicer neumetniški razpored slik z ohlapnim dejanjem. Ker so druge uloge pisane brez psiholoških fines in karikirane, se tudi na odru razen Stankoviča niso bogve kaj potrudili.

«Živio, tatovi!», veseloigro brez notranje vrednosti, postavi J. Kovič s svojo tehniško lahkoto. Manjka mu, žal, le še vsebinske note lastnega obraza; kot igralcu mu pretiravanje in razkavost pobarvata skoro vse uloge enako in tako v tej veseloigri ustvari svoj tip le napol. Železnik uveljavi spet svojo neverjetno uglašenost, Grom pogodi omejeno dobičkarja, P. Kovič kot komisar pokaže napredek.

Pričakovati se dá iz vztrajnega napredovanja, da se bo s pomočjo R. Pregarca drami postavil že letos trajen umetniški temelj. M. Š n u d e r l.

Iz francoske lirike.* — Francosko pesništvo XIV. in XV. stoletja doseže svoj vrh v zbirki «Sto balad» (1388), ki so veren izraz takratne poezije, vse ocvetličene v službi plemstva in udvorljivosti. V vrsti poetov, ki so si pridobili sloves, je Charles d'Orléans (1394—1465), izrazit «grand seigneur», ki uživa brezskrbno, lahkotno življenje na svojem gradu v Bloisju. Ch. d'Orléans ni morda pesnik po poklicu, pač pa seže sredi svojih zabav in razkošnih prireditvev včasih tudi po peresu in se za oddih zamoti z urejanjem stihov, ki se mu razpredejo v gibko pesem. Njegovi rondeli, ki so še do danes ohranili svojo prvotno svežost, se odlikujejo po vitki vzvalovanosti v nasprotju s tedanjimi učenjaskimi pesmotvori, očitujejo nežna občutja in prijetna sozvočja. Najmočnejši pesnik v tem času pa je François Villon, ki ga nekateri smatrajo za enega največjih francoskih pesnikov sploh. Njegovo življenje (*1431—?) je temna povest mračnih pustolovščin, ki so nemirnega romarja vodile iz ječe v ječo, in potem v izgnanstvo, kjer je nesrečni pevec utonil brez duha in sluha. Njegove «Ballade», predvsem pa njegov «Grand Testament» (1462) so pretresljiv izraz duše, ki je takrat prvič sproščeno krik-

* **Viri:** Daniel Mornet, Histoire de la littérature et de la pensée françaises. Paris 1924. — René Lalou, Histoire de la littérature française contemporaine. Paris 1922. — G. Walch, Anthologie des Poètes français contemporains. Paris 1922.

nila v svet, so izpoved strašne notranje drame, mestoma podsmehljiva, pa spet obupna in vsa razpaljena iz strahu pred neznano usodo, ki je rabeljsko prežala na mračnega poeta. Villonove pesmi pa so, v opreki s tedanjo dvorsko in plemiško lahkokrilo orokavičeno poezijo, odsevi iz globin skitalstva, neverjetno krute in satansko porogljive, otroško čiste in nežne obenem, ovejane z burnimi življenji klatežev, brezdomcev, pecestnic in nesrečnikov.

Dočim pripada Villon še srednjemu veku, smatrajo za začetnika nove francoske poezije Ronsarda. Ronsard (1524—1585) je v svojih Odah, Elegijah in Himnah ustvaril vzorne pesmi v izčiščenem jeziku, kot ga doslej niso poznali. Močno naslonjen na Grke in Rimljane, kot je bilo takrat običajno, vendar ni okostenel v tesni odvisnosti, posnemovalnosti in v erudiciji, kajti iz njegovih stihov diha osvobodjena človečnost. Vsebinsko izraža strastno ljubezen do življenja, ki se ga okleplje s pagansko čutnostjo. Smrt mu je velika sovražnica, ki mu narekuje otožno zamišljenost in mirno resnost, ki pa se nikoli ne sprevrže v grozo. Zavedajoč se bežnosti lepih doživetij in pestrega videza tudi v naravi, ki jo doživlja kot veliko pa brezčutno silo, ne išče tolažila, ampak se predaja tisti vedri resnosti, ki veje tudi iz Horacijevih pesnitev. Ronsard je bil tudi najvplivnejši član slovitega pesniškega krožka «Plejade», ki si je nadel nalogo, brani in gojiti francoski jezik v pesništvu.

*

Paul Valéry (*1871) je najodličnejši pesnik v sodobni francoski literaturi. Njegova umetnost je tako svojevrstna, da je dostopna samo izbrancem, ki vidijo v njej izraz tajnostnih lepot. Stih njegov je skrajno izpiljen, zgoščen, plemenito umirjen in vsebinsko in oblikovno popoln. V Valéryjevih pesmih se prelivata v enoto čuvstvenost in umskost, zato je Valéry tudi tipičen primer francoskega pesnika, ki nadaljuje sijajno tradicijo svojih prednikov, naslanjajoč se na Malherba, Racinea, Baudelaireja in Mallarméja, uporabljajoč oblike velikih lirikov iz 17. stoletja. Izmed njegovih del omenimo: «Introduction à la Méthode de Léonard de Vinci», «La Soirée avec M. Teste», «Etudes», «Note», «Adonis», «Eupalinos», «La Jeune Parque». Leta 1925. je postal Valéry član francoske akademije.

V vrsti kubistov, ki so vzporedno s slikarji tudi v pesništvu nastopili z izizivalnimi domislicami in križankami, so se poleg Guillaumea Apollinairea, čigar sloves se je razširil daleč po Evropi, proslavili še Max Jacob, Salmon, Aragon, Tristan Tzara, Francis Picabia in Jean Cocteau. Poslednji vzbuja še največ nad, da uresniči tako zvani neoimpresionizem, kajti njegova dela so bila doslej nekak barometer, ki je občutljivo zaznamoval najdrobnejši zgib bodočnjaških oblikovavcev in godbenikov. Njegove «Poésies» so mestoma že čisto dadaistične. Cocteau je znan osobito po svojem pamfletu «Le Coq et l'Arlequin», pa tudi po «Mariés de la Tour Eiffel» in «Potomaku», posvečenem Stravinskemu, s čimer je pesnik podčrtal svojo izrazito pripadnost najskrajnejšim novotarjem.

Vzporedno s kubisti se je pojavila «mondialna» poezija (B. Cendrars: Prose du Transsibérien, Panama itd.), ki je ob višku svojega razmaha prešla v kinematografizem, kot ga je uvedel Pierre Albert-Birot, podajajoč v «Cinema» vzorce vežb svoje «birotechnie élémentaire». Birot izdaja «La Quinzaine», zvezke pesmi, člankov, črtic, poleg tega pa se udeležuje tudi kot pisatelj lutkovnih iger («La Barbe-Bleue»), saj mu je marionetno gledališče «visoka šola dramatične umetnosti».

Miran Jarc.

Foto A. Berthold

Paveljalis